

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Katedra Studií občanské společnosti

**Pěstounská péče a práce s ohroženou rodinou jako nástroje prevence umístování
dětí do ústavní výchovy v ČR**

Diplomová práce

Bc. Ida Šafratová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Matoušek, CSc.

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval/a samostatně a s použitím literatury uvedené v seznamu literatury.“

„Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.“

Poděkování

Děkuji zejména vedoucímu práce Oldřichu Matouškovi za pomoc při psaní práce a za podporu též příteli a rodině.

Obsah

Abstrakt.....	3
Klíčové pojmy.....	3
Seznam použitých zkratk 4	4
1. Úvod.....	5
2. Systém pěstounské péče.....	6
2. 1. Pěstounství v systému náhradní rodinné péče v ČR.....	6
2. 2. Legislativní rámec pěstounské péče a úloha státní a veřejné správy.....	9
2. 3. Problémy pěstounské péče v České republice.....	13
2. 3. 1. Resortní roztržitost systému péče o rodinu.....	14
2. 3. 2. Legislativa.....	16
2. 3. 3. Ekonomická náročnost stávajícího systému.....	17
2. 3. 4. Alternativní formy pěstounské péče.....	18
2. 3. 5. Informovanost veřejnosti, veřejné správy i pěstounských rodin.....	20
2. 3. 6. Terénní sociální práce a sociální služby.....	21
2. 3. 7. Vzdělávání pěstounů a pracovníků sociálních služeb.....	22
2. 3. 8. Proces zprostředkování pěstounské péče.....	23
2. 3. 9. Vztah pěstounských a biologických rodičů.....	26
2. 4. Příklady pojetí pěstounské péče ze zahraničí.....	28
2. 4. 1. Velká Británie.....	28
2. 4. 2. Irsko.....	29
2. 4. 3. Slovensko.....	29
2. 4. 4. Rumunsko.....	30
3. Systém péče o ohrožené rodiny a děti v České republice.....	31
3. 1. Legislativní rámec péče o ohrožené rodiny a děti.....	31
3. 2. Systém náhradní výchovy v České republice.....	33
3. 3. Problémy péče o ohrožené rodiny a děti v České republice.....	36
3. 3. 1. Absence nástroje pro posouzení rodin.....	36
3. 3. 2. Nedostatečné terénní a sociálně-aktivizační služby pro ohrožené rodiny.....	37
3. 3. 3. Absence multidisciplinárního přístupu při řešení situace ohrožených dětí a rodin.....	38
3. 3. 4. Absence standardizace péče o ohrožené děti.....	39
4. Případová studie Člověk hledá člověka, o. s. – Projekt Centrum pro rodiny.....	40
4. 1. Úvod.....	40
4. 2. Výzkum pěstounských rodin.....	40
4. 3. Aktuální situace pěstounských rodin.....	41
4. 4. Shrnutí.....	51
4. 5. Výzkum práce s ohroženými rodinami.....	52
4. 6. Shrnutí.....	58
4. 7. Neziskové organizace věnující se ohroženým dětem a rodinám a náhradní rodinné péči v Jihočeském kraji.....	58
4. 8. Vytvoření projektu Centrum pro rodiny.....	62
4. 8. 1. Obsah projektu.....	62
4. 8. 2. Práce s pěstounskými rodinami.....	63
4. 8. 3. Práce s ohroženými rodinami.....	64
4. 8. 4. Další služby Centra.....	66
4. 8. 5. Personální zajištění Centra pro rodiny.....	66
4. 8. 6. Budoucnost projektu.....	68

4. 8. 7. SWOT analýza projektu.....	68
5. Závěr	72
Prameny	75
Seznam tabulek	80
Seznam grafů.....	80
Přílohy	81
O autorce	92
Slovník důležitých pojmů	93
Rejstřík	95

Abstrakt

Obsahem práce je popis systému péče o pěstounské a ohrožené rodiny v České republice, jako dvou základních prvků ovlivňujících počet dětí umísťovaných z rodin do ústavní výchovy. Vymezuje zásadní problémy těchto dvou oblastí a v rámci případové studie ukazuje jedno z možných řešení. Případová studie se týká projektu Centrum pro rodiny v Jihočeském kraji. Její součástí je výzkum potřeb pěstounských rodin a šetření situace ohrožených rodin v bývalých okresech Písek a Milevsko, který vedla autorka práce. Je zde popsána navrhovaná činnost a služby Centra pro rodiny, které vyplynuly jak ze studia dané problematiky, tak ze samotného výzkumu v konkrétním regionu. Práce se též věnuje limitům, jež uvedení takového typu služby do praxe skýtá a zobecňuje tyto poznatky.

Klíčové pojmy

Náhradní výchovná péče

Náhradní rodinná péče

Pěstounská péče

Ohrožená rodina

Ohrožené dítě

Osvojení

Sociální práce

Ústavní výchova

Sanace rodiny

Seznam použitých zkratk

DD -	dětský domov
MPSV -	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MSMT -	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV -	Ministerstvo vnitra
NNO -	nestátní nezisková organizace
OSPOD -	odbor či orgán sociálně-právní ochrany dětí
SPOD -	sociálně-právní ochrana dětí
PP -	pěstounská péče

1. Úvod

K napsání této práce mě inspirovaly zejména vlastní zkušenosti s prací v občanském sdružení Člověk hledá člověka, které se zabývá problematikou dětí v ústavní výchově, náhradní rodinné péče a práce s ohroženými rodinami. Při práci se denně setkávám s faktem, že systém péče o dítě a rodinu má v České republice mnoho nedostatků. Alarmující je zejména fakt, že u nás žije v ústavní výchově téměř 23 tisíc dětí. Dle názoru mnoha odborníků není pro zmenšení tohoto počtu činěn dostatek opatření.

Jako jeden z klíčových kroků ke zlepšení této situace je považována prevence umístování dětí do ústavní výchovy. Ve své práci se soustředím na dva preventivní nástroje, jimiž jsou podpora pěstounské péče a sociální práce s ohroženou rodinou. Účelem práce je tedy popsat situaci pěstounské péče a práce s ohroženou rodinou v České republice, identifikovat základní problémy v těchto oblastech a představit možné řešení.

Podkladem pro řešení je v mé práci analýza činnosti občanského sdružení Člověk hledá člověka, konkrétně přípravy pilotního projektu Centra pro rodiny v Jihočeském kraji, na níž jsem se podílela. Na základě výzkumu, který jsem vedla, a analýzy situace, vytvořilo občanské sdružení Člověk hledá člověka koncept projektu, který v sobě spojuje ony dva výše zmíněné preventivní nástroje.

V teoretické části se tedy soustředím na popis problematiky pěstounské péče a práce s ohroženými dětmi a rodinami. Empirická část pak obsahuje výsledky výzkumu potřeb pěstounských rodin v Jihočeském kraji a též výsledky šetření mezi sociálními pracovníky v bývalých okresech Písek a Milevsko, kde má být projekt Centrum pro rodiny realizován. Na základě interpretace výsledků výzkumů, které jsem vedla, byly pak navrženy služby Centra pro rodiny.

Cílem práce je nastínit cestu, kterou je možné se vydat, chceme-li dlouhodobě snížit počet dětí v ústavěch v České republice a ukázat také její omezení.

2. Systém pěstounské péče

2. 1. Pěstounství v systému náhradní rodinné péče v ČR

Nejdůležitějšími zákony, které se týkají pěstounské péče v České republice, jsou zákon č. 94/1963 Sb., o rodině a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstounská péče je po osvojení druhou nejvýznamnější formou náhradní rodinné péče v České republice. Dalšími typy náhradní rodinné péče jsou poručnictví, hostitelská péče a mezinárodní osvojení.

Osvojení, neboli adopce je právně vymezeno v § 63–77 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině. Tento zákon dává vztah mezi osvojitelem a osvojencem na roveň se vztahem, jaký je mezi dětmi a jejich biologickými rodiči. Adoptované dítě také osvojením získává příbuzenský poměr s příbuznými osvojitele. Oba rodiče (či rodič – jednotlivce) mají tedy k osvojenému dítěti stejný vztah, jako by bylo jejich vlastním dítětem a vznikají jim tedy k dítěti rodičovská práva a povinnosti. Adopcí se ruší příbuzenství s rodiči biologickými.

V ČR se rozlišují dva typy osvojení. Osvojení I. stupně je zrušitelné. Dítě lze osvojit po skončení tzv. předadopční péče (3 měsíce). U tohoto typu osvojení zůstávají v matrice zapsáni biologičtí rodiče dítěte. Lze jej zrušit z podnětu osvojitele či osvojence, pokud nabyl zletilosti. Osvojení II. stupně, které je nezrušitelné, nastává po završení jednoho roku dítěte. Adoptivní rodiče jsou zapsáni do matriky i rodného listu dítěte. Tento druh adopce nelze zrušit žádným způsobem.

K tomu, aby mohlo být dítě adoptováno, je třeba splnit řadu podmínek. Dítě určené k adopci musí být tzv. právně volné (nesmí se vyskytovat žádné právní okolnosti, které by adopci bránily). Mezi osvojitelem a adoptovaným dítětem musí být adekvátní věkový rozdíl, stejný jako je mezi dětmi a jejich biologickými rodiči. Osvojitel musí být způsobilý k právním úkonům a může být jedinec fyzickou osobou. Nelze si osvojit osobu již zletilou ani naopak dítě ještě nenarozené. Mezi osvojitelem a dítětem nesmí být přímý příbuzenský vztah. Adoptovat dítě si může i jedinec, ale v praxi to v ČR není příliš obvyklé. Společně může adoptovat pouze manželský pár (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).

Pěstounská péče je speciálním typem péče, kterou řídí a kontroluje stát. Pěstoun nemá k dětem ve své péči vyživovací povinnost a nemá ani právo dítě zastupovat. Výkon rodičovských práv a povinností má být dle zákona přiměřený a pěstoun spravuje

záležitosti dítěte pouze v běžných věcech. Ve vážných věcech rozhoduje zákonný zástupce dítěte nebo soud. Formálně jde tedy mezi pěstounem a svěřeným dítětem o vztah volnější, neformálně se však vztahy v pěstounské péči utvářejí jako vztahy rodinné, i když zde nevznikají příbuzenské vztahy. Kontakt dětí s jejich biologickými rodiči není vyloučen; ti rozhodují stále o závažných záležitostech dítěte. I když je vyživovací povinnost stále na biologických rodičích dítěte, dostávají pěstouni ze zákona dávky pěstounské péče.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, určuje pěstounům několik typů dávek. Tyto dávky však náleží pouze jednomu z pěstounského páru. Pro pěstouny jde o odměnu pěstouna, příspěvek pěstouna při převzetí dítěte a příspěvek pěstounovi na zakoupení motorového vozidla. Pro dítě jde o příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, z rozhodnutí soudu (závažné důvody, žádost pěstouna apod.), úmrtím pěstouna nebo dítěte, rozvodem pěstounů (na žádost jednoho z nich je možné dítě si ponechat). Rozhodne-li se pěstoun osvojit dítě svěřené mu do pěstounské péče, nevyžaduje se, aby před rozhodnutím soudu o osvojení bylo dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči pěstouna na jeho náklad, pokud pěstounská péče trvala alespoň po tuto dobu (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, Matějček a kol., 2002).

Pěstounem se může stát pouze fyzická osoba, která zaručuje, že poskytne svěřenému dítěti prospěšnou péči. Adekvátnost žadatele o svěřením do pěstounské péče posuzuje příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Pokud je dítě dostatečně staré, musí také s pěstounskou péčí samo souhlasit. Pěstounská péče může být vykonávána individuálně tj. v rodině anebo skupinově tj. v zařízení pro výkon pěstounské péče, jehož zřizovatelem je obec či kraj (jde o velké pěstounské rodiny) či v SOS dětských vesničkách.

V zákoně o rodině je také nově zmíněna možnost pěstounské péče na přechodnou dobu. Dítě se může do takové pěstounské péče dostat na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, nebo na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením či na dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení. Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí z roku 2006 detailněji určuje podmínky tohoto typu pěstounské péče na přechodnou dobu. Stanovuje dočasnost této péče, se kterou pěstouni na přechodnou dobu počítají a jsou v této formě péče i vyškoleni. Jejich péči také upravuje smlouva s příslušným OSPOD. Pokud rodina dítěte vyřeší svou situaci tak, že se do ní dítě může vrátit, pěstounská péče na přechodnou dobu končí. Pokud tyto problémy přetrvávají, je dítě

dáno k adopci. Pěstouny na přechodnou dobu se mohou stát osoby evidované jako vhodné k výkonu tohoto typu pěstounství. Každé tři měsíce soud přezkoumává, zda důvody ke svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu stále trvají. V praxi se však tento typ péče téměř nevyskytuje.

Další typ pěstounské péče – poručenství bylo obnoveno v roce 1998 a využívá se zejména tehdy, pokud došlo k úmrtí rodičů dítěte nebo jim byl pozastaven výkon rodičovských zodpovědností či jich byli zcela zbaveni. Poručenství nastupuje také v případech, že u rodičů došlo k pozastavení či zbavení způsobilosti k právním úkonům. Mezi poručníkem a dítětem nevzniká příbuzenský vztah, pokud není určen poručníkem příbuzným, ale i v tomto případě nejde o vztah jako je mezi rodiči a dítětem. Poručník má zejména dítě vychovávat, zastupovat před zákonem a spravovat jeho majetek. Poručník je kontrolován soudem, jemuž podává pravidelné zprávy o dítěti. Závažná rozhodnutí ohledně dítěte schvaluje soud. Poručníkem se stává jedinec na doporučení rodičů, nebo pokud je příbuzným či blízkým dítěte. Pokud nemůže být poručníkem osoba fyzická, stává se poručníkem příslušný orgán sociálně-právní ochrany dítěte. Výsadou poručenství oproti pěstounství je znemožnění zásahů biologických rodičů do péče o dítě (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).

Hostitelská péče není zákonně upravena a je určena pro děti vyrůstající v ústavní výchově. Poskytují ji vybrané rodiny, do nichž jezdí děti z dětských domovů zejména na víkendy a prázdniny. Jde většinou o děti starší, které jsou s to porozumět tomu, že jde pouze o dočasné pobyty a mají tak možnost zažít, jak to chodí ve funkční rodině. Hostitelská péče je poskytována na základě dohody mezi ředitelem zařízení ústavní výchovy a rodinou a se souhlasem OSPOD, pod nějž dítě spadá.

Mezinárodní osvojení se týká adopce dětí z ČR osvojiteli v cizině a adopce dětí z ciziny rodiči z ČR. Pravidla pro mezinárodní adopci upravuje Úmluva o ochraně a spolupráci při mezinárodním osvojení dětí přijata dne 29. 5. 1993 v Haagu. 1. 6. 2000 vešla tato úmluva v platnost také v ČR. Mezinárodní adopci lze praktikovat pouze mezi státy, které podepsaly tuto úmluvu. Každý tento stát má centrální instituci, která se mezinárodními adopterami zabývá, adopci zprostředkovává, kontroluje, vymáhá výživné apod. V rámci mezinárodní adopce musí být dodrženo pravidlo subsidiarity, kdy je nutno nejdříve hledat pro dítě adoptivní rodinu ve státě jeho trvalého pobytu a po vyčerpání této možnosti je možno jej postoupit k mezinárodní adopci (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).

2. 2. Legislativní rámec pěstounské péče a úloha státní a veřejné správy

Orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) jsou nejdůležitější instancí při svěřením dítěte do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem. Zákon o sociálně- právní ochraně dětí upravuje činnost krajských úřadů respektive orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které zajišťují přípravu fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Orgán sociálně-právní ochrany dětí poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte. Pokud je dítě umístěno v ústavu, je svěřeno z rozhodnutí soudu nebo se souhlasem rodičů. Po rozhodnutí o svěřením dítěte do pěstounské péče podává krajský úřad návrh soudu na stanovení výživného na toto dítě, a pokud povinná fyzická osoba neplatí stanovené výživné, podává návrh na výkon rozhodnutí (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Činnost OSPOD zahrnuje zprostředkování pěstounské péče. To spočívá ve vyhledávání dětí vhodných ke svěřením do pěstounské péče a nalezení vhodných pěstounů pro tyto děti. Pěstounská péče v České republice se zprostředkuje jen na žádost konkrétní fyzické osoby, která má zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Tato fyzická osoba může být buď občanem České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, nebo cizinec, který má na území České republiky povolen trvalý nebo dlouhodobý pobyt. Žádost se podává u krajského úřadu. O svěřením dítěte do pěstounské péče v České republice rozhoduje soud na základě vyjádření příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Zprostředkování může provádět i obec, která pak tyto osoby doporučuje krajskému úřadu (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Krajský úřad vede o dítěti vhodném ke svěřením do pěstounské péče spisovou dokumentaci, která obsahuje veškeré důležité osobní údaje, doklad o státním občanství, povolení k dlouhodobému nebo trvalému pobytu na území České republiky nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území České republiky podle zvláštního právního předpisu anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení azylu, údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů, doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zvláštního právního předpisu, rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno, zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.

Krajský úřad vede též spisovou dokumentaci o žadateli, která obsahuje žádost, veškeré důležité osobní údaje o žadateli, opis z evidence Rejstříku trestů, zprávu

o zdravotním stavu předloženou žadatelem, údaje o ekonomických a sociálních poměrech apod. Úřad může nadále zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda svým způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí.

Krajský úřad vede pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče evidenci dětí a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Tato evidence je průběžně aktualizována a kontrolována. Pokud kraj nalezne dítěti vhodnému ke svěření do pěstounské péče vhodné pěstouny, je povinno oznámit ihned písemně tento fakt tomuto žadateli. Žadatel má právo se tímto dítětem seznámit a do 30 dnů od oznámení požádat o jeho svěření do pěstounské péče (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Krajský úřad také provádí odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče u dětí a žadatelů. U dětí je posuzován zejména tělesný a duševní vývoj dítěte a vhodnost formy náhradní rodinné péče pro něj. Součástí posuzování může být i jednání s dítětem samotným, pokud je to vhodné.

U žadatelů o pěstounskou péči posuzuje charakteristiku osobnosti, psychický stav, předpoklady vychovávat dítě, motivaci, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo o jeho svěření do pěstounské péče, stabilitu manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěření do pěstounské péče (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).

Krajské úřady mohou zřizovat zařízení pro výkon pěstounské péče. Jedná se převážně o zařízení v samostatném objektu, která jsou určena velkým pěstounským rodinám. Výkon pěstounské péče je v těchto zařízeních prováděn na základě písemné dohody mezi pěstounem a krajským úřadem. Tato dohoda obsahuje řadu podrobností o provozních nákladech tohoto zařízení, o nejnižším přípustném počtu dětí, podmínky vypovězení této dohody apod. Zákon upravuje dále práva a povinnosti pěstounů vykonávajících pěstounskou péči v těchto zařízeních a povinnosti zřizovatele tohoto zařízení. Pěstoun vykonávající pěstounskou péči v zařízení je povinen používat příjmy svěřených dětí pro jejich potřeby a k úhradě jedné desetiny poměrné části nákladů na domácnost za tyto děti. Poměrná část nákladů na domácnost za svěřené děti se vypočte jako součin počtu dětí svěřených do pěstounské péče a podílu částky nákladů na domácnost a celkového počtu osob žijících trvale v zařízení s výjimkou části nákladů, které hradí zřizovatel (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Dle zákona by měl pěstoun průběžně doplňovat své vzdělání a dovednosti týkající

se pěstounské péče.

Zřizovatel zařízení je povinen hradit devět desetin poměrné části nákladů na domácnost za svěřené děti, poskytovat pěstounovi vykonávajícímu pěstounskou péči v zařízení odměnu za výkon pěstounské péče a za práce spojené s péčí o svěřené děti v zařízení. Dále hradí náklady spojené s opravami a údržbou objektu a jeho vybavení, pokud v jednotlivém případě přesahují 100 Kč. Musí umožnit v zařízení pobyt manželu a dítěti pěstouna a na žádost pěstouna také osobě, která byla do nabytí zletilosti v jeho péči. Poskytuje pěstounovi a svěřeným dětem náhradu jízdních výdajů v dohodnutém rozsahu Na žádost pěstouna zajišťuje trvalou nebo dočasnou výpomoc, má-li pěstoun svěřeny čtyři nebo více dětí, anebo když alespoň jedno ze svěřených dětí vyžaduje mimořádnou péči (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře).

Pěstoun má ze zákona právo na čtyři druhy dávek – příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Příspěvek na úhradu potřeb je vyplácen pěstounovi a náleží dítěti v pěstounské péči do dosažení zletilosti. Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte činí za kalendářní měsíc součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40; jde-li o nezaopatřené dítě, použije se koeficient 2,30. Pokud jde o děti dlouhodobě nemocné či postižené, stanovuje zákon vyšší koeficienty. Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, zůstává po dosažení zletilosti dítěte (nejdéle do 26. roku), pokud jde o dítě nezaopatřené, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho pěstounem (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře).

Odměna pěstouna náleží pěstounovi do dosažení zletilosti svěřeného dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc za každé dítě svěřené do pěstounské péče součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00. Odměna, která je vyšší, se ve zvláštních případech týká péče o dlouhodobě těžce postižené dítě. Odměna je pěstounovi vyplácena, jen jestliže pěstoun nebyl po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. Pokud pěstoun vykonává péči v zařízeních, odměna pěstouna mu nenáleží, tu upravuje zvláštní předpis. Příspěvek při převzetí dítěte je jednorázový a vyplácí se pěstounovi, jenž převzal dítě do péče. Výše příspěvku při převzetí dítěte činí součin částky životního minima dítěte a koeficientu 4,45. Příspěvek na zakoupení motorového vozidla se vyplácí těm pěstounům, kteří mají v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů

na opravy. Maximálně může být vyplaceno 100 000 Kč. Součet těchto příspěvků poskytnutých pěstounovi v období posledních deseti kalendářních let přede dnem podání žádosti nesmí přesáhnout 200 000 Kč. Po dobu pěti let musí být toto motorové vozidlo ve vlastnictví pěstouna, pokud tomu tak není, je povinen vrátit poměrnou část příspěvku (zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře).

Organizace pověřená krajským úřadem výkonem sociálně-právní ochrany může poskytovat pěstounským rodinám výchovnou a poradenskou pomoc při výkonu pěstounské péče, sledovat výkon pěstounské péče a převzít zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Taková organizace může též navrhopvat krajskému úřadu fyzické osoby vhodné stát se pěstouny a oznamovat je krajskému úřadu. Řízení o pověření k výkonu sociálně-právní ochrany, se zahajuje na základě písemné žádosti podané příslušnému oddělení sociálně-právní ochrany.

Ústavní zařízení mají též zákonem dané povinnosti týkající se pěstounské péče. Jsou povinna oznamovat ihned krajskému úřadu děti, které přicházejí v úvahu jako vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče. Diagnostický ústav písemně sděluje příslušným orgánům sociálně-právní ochrany na základě komplexní zprávy nebo na základě poznatků zařízení údaje o dětech vhodných k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče (zákon č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy).

Ředitel zařízení je povinen oznámit neprodleně krajskému úřadu jméno a příjmení dítěte, jsou-li splněny podmínky pro jeho osvojení nebo pěstounskou péči, oznamovat neprodleně příslušnému diagnostickému ústavu jméno a příjmení dítěte, které bylo oznámeno krajskému úřadu jako vhodné pro osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče. Ředitel zařízení ukončí pobyt dítěte v zařízení – jestliže rozhodnutí soudu o osvojení nebo o svěřením dítěte do pěstounské péče nabylo právní moci (zákon č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy).

Jelikož se týká práv dětí, je důležitým dokumentem pro pěstounskou péči i Úmluva o právech dítěte (dále Úmluva). Česká republika ji přijala v roce 1990.

V Úmluvě je rodina nahlížena jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která má nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Dle Úmluvy je v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti dítěte nutné, aby vyrůstalo v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění. Dítě musí být plně připraveno žít

ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity (zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte).

Úmluva pojímá stát jako garanta toho, že jakékoliv činnosti týkající se dítěte musí být v jeho nejlepším zájmu. Stát by měl tedy dle tohoto dokumentu vytvářet takové zákonné a institucionální prostředí, které by dítě chránilo. Stát má také respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů, zákonných zástupců či osob za dítě odpovědných. Dítě může být odejmuto rodičům, jen pokud je to v jeho zájmu a pokud je odejmuto, má právo se s nimi dále stýkat, pokud to není pro dítě škodlivé. Důležité je i to, že pokud je dítě schopno formulovat své názory, má mít možnost, se k záležitostem, které se ho týkají, vyjádřit a jeho názory musí stát a soudy zohledňovat. Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům. Stát je povinen rodičům, zákonným zástupcům a osobám zodpovědným za výchovu dítěte poskytovat pomoc a podporu. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem. Stát musí takovému dítěti zajistit náhradní péči. Tato péče může v nutných případech probíhat ve vhodném zařízení péče o děti. Pokud je dítě svěřeno do péče náhradního zařízení, má právo na pravidelné hodnocení toho, jak je s ním zacházeno. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní duchovní, mravní a sociální rozvoj. Osoby, které jsou zodpovědné za výchovu dítěte, nesou zodpovědnost za životní podmínky dítěte a stát jim v jejich zajišťování má napomáhat (zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte).

2. 3. Problémy pěstounské péče v České republice

Dle zprávy Výboru pro práva dítěte OSN (Děti a my, příloha Náhradní rodinná péče, 2006) a zjištění Ligy lidských práv (Bittner a kol., 2007) má rozvoj a podpora náhradní rodinné péče v ČR značné mezery. Počty každoročně umístěných dětí do ústavní péče převyšují počty těch, které byly umístěny

do adopce nebo pěstounské rodiny. V roce 2007 přišlo do ústavní výchovy 2 195 dětí a do náhradní rodinné péče jen 1561 dětí (MPSV, 2008). Dále u nás chybí služby pro ohrožené děti a rodiny alternativní k umístění do ústavní výchovy, jako např. pěstounská péče na přechodnou dobu, profesionální pěstounská péče, terapeutická pěstounská péče. Dle šetření Ligy lidských práv (Dohnalová a kol., 2005) jsou soudní řízení v této oblasti velice dlouhá. „Průměrná délka soudního řízení

o svěřením dítěte do pěstounské péče manželům cizím – osobám byla 274 dní, svěřením pracovníkům zvláštních zařízení 734 dní, řízení o rozhodnutí o splnění podmínek pro osvojení (nezájem rodičů) 232 dní, samotné řízení o osvojení dítěte manželi 93 dní.“ (Dohnalová a kol., 2005). Chybí kvalitní pěstouni a ti, kteří jsou ochotni brát si do péče děti z jiných etnik, postižené či starší děti. Stát nevynakládá dostatečné prostředky na informovanost a osvětu problematiky pěstounské péče. Pěstounská péče by měla být lépe ohodnocena a pěstounské rodiny dlouhodobě podporovány a vzdělávány. Vztah dětí v pěstounské péči a biologických rodičů není dostatečně ošetřen a podporován (Dohnalová a kol., 2005).

Nesporný fakt, že rodinné prostředí je nejlepším možným místem pro plnohodnotný život dítěte, byl již nesčetněkrát odborně podložen. Fungující rodina, ať už vlastní či nevlastní, je schopna uspokojit základní potřeby dítěte a zabránit tak psychické deprivaci, která se vyskytuje u dětí vyrůstajících dlouhodobě v patologickém prostředí či v ústavní výchově. Jde o potřeby sensorické, kognitivní, emoční, sociální a v neposlední řadě potřeba určité životní perspektivy (Kolouchová, Sobotková, 2004). Uspokojení těchto potřeb pak ovlivňuje celý další život jedince. Zdá se však, že systém náhradní rodinné péče v České republice tato fakta dostatečně nerespektuje. Nelze říci, že je činěno maximum pro to, aby co největší počet dětí vyrůstal v rodinném prostředí či prostředí rodinnému co nejbližším. Konkrétní problémy systému náhradní rodinné péče lze rozdělit do několika oblastí. Problémové oblasti pěstounské péče popisují v následujících kapitolách.

2. 3. 1. Resortní roztržitost systému péče o rodinu

Jednou z hlavních těžkostí, se kterou se systém náhradní péče o dítě v ČR potýká, je zastaralost a s ní spojená roztržitost systému. Starost o dítě, které vstupuje do systému náhradní péče, spadá pod 5 ministerstev zároveň. Ministerstvo práce

a sociálních věcí má na starosti metodické vedení a kontrolu implementace sociálně-právní ochrany. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy kontroluje dodržování zákona o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy (dětské domovy, dětské domovy se školou) a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních (výchovné ústavy, diagnostické ústavy a dětské domovy od tří let). Ministerstvo zdravotnictví metodicky vede kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let. Pod Ministerstvo spravedlnosti spadají opatrovnické soudy, které rozhodují o umístění dětí do ústavní výchovy. Ministerstvo vnitra má na starosti prevenci kriminality.

Ústavní výchova, která zahrnuje dětské domovy, dětské domovy se školou, dětské diagnostické ústavy a výchovné ústavy, funguje na principech ustavených před padesáti lety. Po revoluci byla učiněna sice řada pozitivních kroků, jako například transformace vnitřního uspořádání dětských domovů, kdy se z velkých výchovných skupin staly menší osmičlenné rodinné skupiny. Vždy šlo však o dílčí nesystémové kroky. Tuto skutečnost vnímá čím dál tím více i státní správa. Bývalý ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas potvrdil, že agenda péče o ohrožené děti je roztržštěná jak na vertikální, tak na horizontální úrovni a deklaroval vůli tuto situaci změnit (MPSV, 2007).

Tyto zásadní nedostatky Nečas řešil vytvořením mezirezortní koordinační skupiny, jejíž členy jsou zástupci všech zainteresovaných ministerstev. Dále byly ustaveny akční pracovní skupiny, sestávající se ze zástupců všech ministerstev, které se budou zabývat dílčími kroky vedoucími k transformaci péče ohrožené děti. Návrh na transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti je supervidován experty. Posledním krokem by bylo vypracování zákona, v němž bude transformace vtělena (Nečas, 2008).

Roztržštěnost se projevuje v těchto ohledech:

- Každý rezort uplatňuje jinou filozofii a přístup k práci – základní jednotná koncepce péče o ohrožené děti a rodiny neexistuje
- Neexistuje jedna legislativní norma, jež by obsahovala zákonný rámec závazný pro všechny subjekty zainteresované do problematiky
- Činnost ministerstev závisí na principech a prioritách, které nebyly vytvořeny meziresortně.
- Rozdílné požadavky na lidské zdroje – každé ministerstvo má vlastní kritéria co se týče zajištění lidských zdrojů ať už v souvislosti s kvalitou či kvantitou.

- Každé ministerstvo má vlastní požadavky na vzdělávání pracovníků.
- Liší se také pojetí finančního zajištění činnosti jednotlivých rezortů.

Z popudu MPSV byl ve spolupráci s dalšími resorty vytvořen a 19. 1. 2009 zveřejněn podrobný Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, jako výsledek práce meziresortní koordinační skupiny. Jeho zásadními body jsou:

- zvýšení kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny
- sjednocení postupu pracovníků při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte
- snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče
- zvýšení životních šancí dětí, podpora rozvoje osobnosti dítěte

(MPSV, 2009)

Je jasné, že tato transformace bude velmi nákladná. V současné době, kdy propukla finanční krize, vláda, za jejíž působnosti by plán vytvořen padla, visí nad realizací tohoto plánu otazník.

2. 3. 2. Legislativa

V legislativě ČR existuje řada nedostatků, které ovlivňují fungování pěstounské péče. Příbuzným jevem je i to, že mnoho úkonů, které zákon ukládá zainteresovaným institucím, je v praxi vykonáváno pouze formálně. Pro příklad uvádím pouze některé problémy.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí v § 48 — 50 povoluje výkon sociálně-právní ochrany dětí těm nestátním organizacím, které získají k tomuto pověření. Může jít jak o právnické, tak o fyzické osoby. Mezi tuto činnost může patřit vyhledávání a příprava pěstounů a vyhledávání a příprava dětí vhodných do pěstounské péče. Problémem však je, že zákon nestanovuje nijak hlouběji kompetence těchto pověřených osob.

Soud může, v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě či z jiných důvodů nemohou rodiče výchovu zabezpečit, nařídít ústavní výchovu. Je však také nejprve povinen zkoumat, jestli není možné výchovu dítěte zajistit u příbuzných, v náhradní rodinné péči nebo v péči v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Když dále neexistují po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo pokud je možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší (§4617 zákona o rodině). Soud má také dle zákona jednou za půl

roku přezkoumávat, zda je nařízená ústavní výchova stále odůvodněná nebo zda nelze dítě umístit do náhradní rodinné péče. Podklady k posouzení získává soud především od orgánu sociálně-právní ochrany dětí, z vyjádření dítěte (s ohledem na jeho věk a rozumové schopnosti) a z vyjádření rodičů. Praxe však dle Ligy lidských práv (Bittner, 2007) dokazuje, že soudy v tomto mnohdy nepostupují důsledně. Dalším alarmujícím faktem je, že zákon o rodině nevymezuje důvody k odebrání dítěte konkrétně, ale pouze velmi obecně.

Negativní dopady ústavní výchovy jsou nesporné a odborně doložené (Matějček, 1998). Přesto je pro určité specifické případy nutné tuto formu náhradní péče zachovat, ale v co nejomezenější míře. Zaměstnanci takového zařízení by měli být vysoce kvalifikovaní odborníci. Vždy se bude vyskytovat jisté procento dětí, které z nějakých závažných důvodů nebude možné umístit do náhradní rodinné péče. Prostředí takového zařízení by se však mělo co nejvíce podobat prostředí rodinnému a umístění dítěte by mělo mít dočasný charakter. Výše uvedená tvrzení jsou v legislativě České republiky obsažena, ale nejsou v praxi dodržována. Někteří zaměstnanci ústavní výchovy stále ještě nemají adekvátní kvalifikaci a pobyty dětí v ústavech nejsou dočasné ani krátkodobé. Průměrná doba, po kterou děti zůstávají v dětských domovech, je 14,5 roku (Bártová, 2007).

Nemenším problémem zůstává, že systém nemotivuje zařízení ústavní výchovy k tomu, aby bylo umístění dětí u nich dočasné. Dětské domovy jsou financovány dle počtu dětí v zařízení, představitelé ústavů se tedy snaží mít neustále plný stav. Tato situace je v přímém rozporu s nejlepšími zájmy dětí, o kterých hovoří například Úmluva o právech dítěte (Bittner a kol., 2007).

Dle Matouška (Bártová, 2007) je v Česku pouze 2% z dětí v ústavech opuštěných. Tento fakt by měl mimo jiné vést i ke změně zákona, který by zakazoval odebírat děti ze sociálních důvodů, jak tomu je na Slovensku. Špatná sociální situace by měla být podnětem k práci s rodinou, nikoliv k odebrání dítěte. Problémem také zůstává fakt, že v Česku je pěstounství bráno v podstatě jako adopce, ne jako pomoc biologické rodině. Pěstouni si děti vybírají jako by měly být adoptivní.

2. 3. 3. Ekonomická náročnost stávajícího systému

Pěstounské péči není v ČR věnován dostatek pozornosti. Je však prokázáno,

že pěstounská péče je pro stát levnější než náhradní výchovná péče. Rozdíl je markantní. Dítě v dětském domově stojí stát 200–300 tisíc korun ročně, ale v pěstounské péči pouhých 70-80 tisíc (Bubleová, Kovařík, 2003). „Zařízení ústavní výchovy jsou ekonomicky významně zainteresovaná na počtu dětí. Přestože neposkytují standard kvality péče, je v jejich zájmu počet dětí udržovat na co nejvyšší úrovni“ (Svobodová, Vrtbovská, 2002).

Ještě důležitější je však fakt, že potenciál pěstounské péče, co se týče náprav psychické deprivace u dětí, které do ní přicházejí, je dosti vysoký. Výbor pro práva dítěte OSN (Děti a my, 2006) se ve svých doporučeních pro ČR z roku 2003 věnuje i problematice pěstounské péče. Ze svých zjištění vyvozuje, že by bylo vhodné soustředit se na jiné formy péče o ohrožené děti, než jsou ústavní. Česká republika by měla přijmout opatření, která by posílila pozici pěstounské péče a zvýšila počet pěstounských rodin.

Dle zjištění Ligy lidských práv (Bittner a kol., 2007) se ústavní výchova zdaleka nevyrovná pěstounské péči co do ekonomické efektivity a hospodárnosti, přesto však přetrvává u sociálních pracovníků preference umístění do ústavní výchovy. Příčinou tohoto stavu je také značná přetíženost těchto pracovníků, které volí nejjednodušší cestu „řešení“ případů ohrožených dětí. Tato situace má, spolu s motivací dětských domovů děti si ponechávat, za následek mimo jiné i to, že se jich do pěstounské péče z ústavní výchovy dostává velice málo.

2. 3. 4. Alternativní formy pěstounské péče

V České republice je rozšířen pouze jeden typ pěstounské péče – dlouhodobá pěstounská péče. Představa odborné veřejnosti o profesionální pěstounské péči není jednotná. Při zavádění této formy péče je třeba vzít v úvahu institucionální a historický kontext České republiky a zároveň se inspirovat z osvědčených modelů ze zahraničí. Je pravda, že pěstounská péče může přispět k nápravě či snížení důsledků deprivace svěřených dětí. Někteří odborníci se však vůči profesionální pěstounské péči staví kriticky. Sobotková upozorňuje na zápory profesionální pěstounské péče, „krátkodobá pěstounská péče, módní zejména v osmdesátých letech 20. století ve Velké Británii, ukazuje své slabé stránky - neodpovídá psychologickým potřebám dítěte – proto ji musíme zavádět velmi uvážlivě a využívat jen v určitých nutných případech“ (Sobotková 2003).

Varuje před příliš častým střídáním krátkodobých pěstounských rodin, což poznamenává tvorbu identity dítěte.

Svobodová považuje (Svobodová, Vrtbovská 2002) stávající český model pěstounské péče za nedostačující. Čeští pěstouni jsou téměř adoptivními rodiči.

Dle Svobodové by mělo dojít k diverzifikaci forem péče a zavedení profesionálního pěstounství. Profesionální pěstouni nenahrazují rodiče, ale jsou jeho pečovateli, řídí se odborníky vytvořeným individuálním plánem dítěte. Nezabraňují styku s jeho biologickou rodinou a podporují ho. Tito pěstouni jsou odborníky v oboru a jejich výběr by měl být velice důkladný. V zahraničí jsou mezi nimi i specialisté na určité formy postižení.

Koluchová a Sobotková (Koluchová, Sobotková 2003.) naopak navrhuje systém stávající pěstounské péče v ČR zachovat, zdokonalit a rozšířit odborné služby. Dále namítají, že v České republice ještě nejsou dostatečně rozvinuty služby pro biologickou rodinu, které by měly působit v součinnosti s případnou profesionální pěstounskou péčí. Jinak je efekt této péče mizivý. Ze zahraničí jsou známé případy, kdy děti prošly i několika desítkami pěstounských rodin, což je bezesporu navždy poznamenalo. Profesionální pěstounská péče dle Koluchové a Sobotkové neposkytuje perspektivu do budoucna, která je pro dítě velice důležitá. Nelze zabránit citové fixaci na profesionální pěstouny. Sobotková vidí v koncepci profesionální péče nadřazenost zájmů biologických rodičů nad zájmy dítěte (Koluchová, Sobotková 2003).

V České republice zcela chybí podpůrné služby pro biologickou rodinu, jejichž pilířem by měla být právě celá škála typů pěstounské péče. Mnohé formy pěstounské péče, běžné například v Norsku či Anglii, jsou u nás zcela neznámé. Krátkodobá a střednědobá terapeutická pěstounská péče je založena na pomoci biologické rodině v krizi, kterou vykonávají odborníci, kteří dočasně přijímají ohrožené dítě do své rodiny se souhlasem biologických rodičů. Vazby a kontakt dítěte s vlastními rodiči nejsou přerušeny. Tento typ péče se zaměřuje na rodiny v krizi. Dalším typem pěstounské péče, jenž je v Anglii využíván, je zaměřen na děti se zdravotními a výchovnými problémy. Tito pěstouni jsou jakýmsi průvodci či supervizoři výchovy pro biologické rodiče. Součástí této péče je i individuální plánování pro děti. V Anglii je využívána i tzv. respitní péče, jejímž účelem je odlehčit rodinám s velkým počtem dětí či s dětmi s náročným postižením. Pěstouni zastávají roli jakýchsi tet a strýců, kteří jsou samozřejmě odborně vyškoleni a mohou děti pohlídat např. o víkendu (Kovařík, 2003).

I když je téměř dva roky v české legislativě zakotvena možnost stát se pěstounem na přechodnou dobu, je takových pěstounů u nás velice málo. Je to zvláště proto, že neexistuje vymezení a metodický rámec tohoto typu pěstounství ani jednotný systém školení takových pěstounů. Nedostatečná je i osvěta ohledně tohoto typu náhradní péče. Mělo by jít o dočasnou pomoc biologickým rodinám, které se z nějakých důvodů ocitli v krizi nebo nemohou plnit rodičovské povinnosti např. kvůli závislosti nebo výkonu trestu. Dítě vyrůstá v rodinném prostředí a s jeho rodinou se nadále pracuje na tom, aby důvody pro odebrání dítěte pominuly (Kadečková, 2007).

2. 3. 5. Informovanost veřejnosti, veřejné správy i pěstounských rodin

Výzkum STEM „Pěstounská péče – názory veřejnosti“ z roku 2005 (STEM, 2006) se věnoval povědomí české veřejnosti o problematice situací náhradní rodinné péče v ČR. Výzkum zjistil, že česká veřejnost je informovaná o této problematice zejména díky její medializaci a také vyjádřením mezinárodních institucí jak je např. OSN či UNICEF. Kritický náhled je přítomen přibližně stejně napříč vzdělanostním i věkovým rozpětím. Nesouhlas se týká zejména neúměrného počtu dětí ústavech a přístupu úřadů k náhradní rodinné péči – ve výzkumu ho vyslovilo více než 60% respondentů.

Občanské sdružení Rozum a cit provedlo v roce 2006 šetření v pěstounských rodinách (Rozum a cit, 2007). Jeho cílem bylo zjistit potřeby pěstounských rodin, jejich informovanost o legislativě týkající se pěstounské péče a to, v jaké míře a jaké sociální služby využívají. Výzkumu se zúčastnilo 686 pěstounských rodin z celé České republiky. Šetření zjistilo, že nejméně problémů mají rodiny s jedním dítětem v pěstounské péči (62% rodin s jedním dítětem v pěstounské péči), čím více mají dětí nebo čím více handicapů jejich děti mají, tím více vnímají pěstouni svoji situaci problematicky (73% rodin s 5–7 handicapovanými dětmi má problémy). Subjektivně hodnotí své celkové životní podmínky kladně 50% dotazovaných pěstounů (Rozum a cit, 2007).

Co se týče informovanosti o legislativě, bylo hodnocení pěstounů nejednoznačné a nejisté. Jako velmi dobře informované se ohodnotilo pouze 8% respondentů (Rozum a cit, 2007). Výzkum potvrdil, že pěstouni nemají k dispozici žádný hlavní zdroj informací, který by jim poskytoval veškeré nezbytné informace o pěstounství. Nejvýznamnějším zdrojem jsou dle odpovědí respondentů sociální pracovníce, občanská sdružení zaměřená na podporu pěstounských rodin a jiné pěstounské rodiny. V tom, na co mají pěstouni ze

zákonu nárok, se respondenti tohoto výzkumu dle odpovědí příliš dobře neorientují. Nejvíce vědí o uspořádání vztahu pěstouna a svěřeného dítěte, avšak v oblastech specifických jako např. finanční pomoc s vybavováním domácnosti při odchodu zletilého dítěte z pěstounské rodiny či o peněžité pomoci při mimořádných jednorázových výdajích se neorientují takřka vůbec (Rozum a cit, 2007).

2. 3. 6. Terénní sociální práce a sociální služby

Stávající situace si vyžaduje změnu systému, a to zejména co se týče terénní sociální práce, která je jen velice sporadická. S tím by souviselo navýšení počtu sociálních pracovníků a zvýšení jejich vzdělání v oblasti sanace rodiny tzn. prevenci sociálního osíření a podpory rodině. Sociální služby by se měly významně rozšířit o alternativní služby nahrazující ústavní výchovu. Do praxe by měly být uvedeny nové formy pěstounské péče. Pěstounské rodiny by měly být více podporovány materiálně, ale hlavně v oblasti vzdělávání a odlehčovacích služeb. Mělo by dojít k nárůstu osvěty této oblasti a zintenzivnění informování veřejnosti. S využitím příkladů ze zahraničních výzkumů a analýz by měla být vytvořena komplexní koncepce systému péče o rodiny a děti (Bubleová, 2006).

V roce 2003 uskutečnil Výbor OSN pro práva dítěte šetření o plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR (Děti a my, příloha Náhradní rodinná péče, 2006). Závěrečná zpráva vycházela z vyjádření a šetření státních i nestátních organizací, dotazníkových šetření a vyjádření vlády. Výbor zjistil značný nesoulad mezi Úmluvou o právech dítěte a zákonem o ústavní výchově. Změny, které zákon přináší, jsou sice vítané, avšak nedostačující. Předmětem kritiky je zejména neflexibilita úřadů při řešení umístění dětí do náhradní rodinné péče či posuzování jednotlivých případů umístění dětí do institucionální péče. Zcela nevyhovující je přístup k jednotlivým případům, který zůstává rigidní, respektive není individuální (Děti a my, příloha Náhradní rodinná péče, 2006).

Ve výzkumu občanského sdružení Rozum a cit (Rozum a cit, 2007) oblast služeb pro pěstouny hodnotí polovina respondentů kladně, druhá ji vidí jako nedostatečně zajištěnou. Mnohoproblémové pěstounské rodiny dostupné služby hodnotí výrazně negativně. Zdrojem pomoci jsou nejčastěji oni samotní či jejich rodina, druhou nejvýznamnější je odborník - psycholog či sociální pracovníce (Rozum a cit, 2007). Méně soběstačné jsou rodiny s více dětmi a s více dětmi s handicapem. Výzkum ukázal,

že i když by měl být dle zákona obecní úřad pro pěstouny hlavní oporou, jeho pomoci téměř respondenti nevyžívají či o této možnosti vůbec nevědí. Z šetření dále vyplynulo, že nejvíce dotazovaní pěstouni postrádají podporu při finančním zajištění domácnosti, při péči o děti s výchovnými a vzdělávacími problémy, při zajištění samostatného bydlení dospělých dětí a podporu při problémech se vzděláním dětí (Rozum a cit, 2007).

Zjištění občanského sdružení Rozum a cit (Rozum a cit, 2007) dále vypovídají o tom, že pěstouni cítí neinformovanost veřejnosti o pěstounství, spolupráci s úřady a dalšími institucemi státní správy nevnímají jako ideální, úprava styku s biologickou rodinou není dostatečně upravena. Jednou z dalších identifikovaných potřeb pěstounů je zvyšování odbornosti a vzdělávání v problematice – nedostatek příležitostí, nedostatek odborníků. V krizi se nemají na koho obrátit a rádi by se také setkávali častěji s ostatními pěstouny (sdílení zkušeností, starostí, doprovodný program pro děti). Často také zmiňovali špatnou spolupráci se školami a neznalost specifik náhradní rodinné péče u učitelů. Obtížné je i řešení bytové otázky dětí odcházejících z pěstounské péče. Pěstouni by uvítali pomoc od měst a obcí a také instituci, která by hájila jejich práva. Celkově lze říci, že pěstouni jsou pro systémovou změnu týkající se snížení dětí v DD, větší podpory rodin a zvýšení motivace DD k uvolňování dětí (Rozum a cit, 2007).

2.3.7. Vzdělávání pěstounů a pracovníků sociálních služeb

V roce 2007 zpracovali Matoušek a kolektiv výzkum (Matoušek, 2007), který zmapoval nabídku služeb pro rodiny z pohledu orgánů sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obcí s rozšířenou působností. Dotazování byli samotní pracovníci OSPOD. Z tohoto šetření vyplývá, že služby obcí pro pěstouny nejsou dostatečné, avšak na úrovni krajů jsou uspokojivé. Výzkum dále zjistil, že téměř polovina pracovníků OSPOD nemá dostatečnou kvalifikaci. Zajímavé je, že 65% respondentů odpovědělo, že není schopno posoudit kvalitu služeb, které jsou v jejich regionu poskytovány pěstounům. Téměř stejné procento necítilo potřebu rozšiřovat služby pro pěstouny (Matoušek, 2007).

V podstatě jediná forma vzdělávání, která je v České republice pro pěstouny zajištěna, je příprava pěstounů. Tato příprava je dle odborníků nezbytná, neboť vznik vztahu mezi pěstounem a dítětem je odlišný od přirozeného a také je posvěcen k tomu určenou institucí (Hortová, 2003). Vzhledem k tomu, že se do pěstounské péče dostává velmi specifická skupina tzv. sociálně osiřelých dětí, je třeba žadatele na pěstounství

odborně připravit. Příprava a následná všestranná podpora zvyšuje efektivitu pěstounské péče. Žadatelé o pěstounskou péči procházejí v ČR psychologickými testy a hlavně přípravnými kurzy, obvykle také společně s žadateli o osvojení. Příprava pěstounů a adoptivních rodičů se liší v určitých specifických oblastech a čítá v průměru pouze 40 hodin. Chybí zde však standardizace těchto příprav a každý orgán sociálně-právní ochrany dětí k ní přistupuje jinak. Buďto ji zajišťuje sám úřad nebo organizace pověřená k sociálně-právní ochraně dětí úřadem. Kurzy poskytují nutné informace a znalosti týkající se specifik pěstounské péče z oblasti sociálně-právní, psychologické, ekonomické a také přímo z praxe (Hortová, 2003).

Situace přijetí cizího dítěte je velmi specifická. Pěstounští rodiče by měli umět dítěti vytvořit výchozí podmínky pro nalezení jeho identity tak, aby se s ní zdárně vyrovnalo a přijalo ji. I v tomto by pěstounům měli být k dispozici odborníci schopni jim poradit (Kovařík, 2003). Pěstouni by měli být odborně připraveni na problémy v adaptačním období po přijetí dítěte do péče, protože málokteré z dětí přijímaných do pěstounské péče je dostatečně psychicky odolné (Janíčková, 2001).

2. 3. 8. Proces zprostředkování pěstounské péče

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí definuje zprostředkování jako:

- vyhledávání dětí vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče,
  - vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
  - odborná příprava fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,
  - výběr určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte,
- jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou. Činnost zprostředkování může vykonávat pouze orgán sociálně-právní ochrany dětí (zákon 108/ 2006, o sociálních službách).

Zásadním problémem systému zprostředkování je, že pěstounská péče nenastupuje ihned po tom, co byla dítěti nařízena ústavní výchova, či bylo nařízeno předběžné opatření. Dítě tedy nastupuje do systému ústavní výchovy a teprve potom je mu hledána vhodná náhradní rodina. Ústavní výchova by však měla být až poslední instancí, pokud by měla být dodržena úmluva

o právech dítěte. Někteří odborníci však preferují bezprostředně po odchodu emocionálně neutrální prostředí (Matějček, 1998).

Jak uvádí Trubáčková (Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva, 2006).: „Proto, aby mohlo dojít k zákonnému zprostředkování, je nutné, aby spisová dokumentace dítěte byla postoupena krajskému úřadu, který má v evidenci žadatele o náhradní rodinnou péči a který na základě spisové dokumentace dítěte hledá pro dítě vhodné žadatele. Pokud se zprostředkování neuskuteční na úrovni krajského úřadu, je spisová dokumentace dítěte postupována ministerstvu, a to po třech měsících od zařazení dítěte do evidence kraje. Ministerstvo zařadí dítě do své evidence a může se dále pokoušet hledat vhodné žadatele, jejichž spisové dokumentace jsou ministerstvu postupovány po uplynutí tří let od zařazení do evidence žadatelů na krajích. Tento systém způsobuje, že se proces zprostředkování odehrává „daleko“ od dítěte a navíc na základě shromažďování velkého množství papírových zpráv. Celý proces přitom naráží na kapacitní možnosti jednotlivých úřadů, které jsou velmi omezené.“

Celý proces je tedy velice zdlouhavý a neflexibilní. Pokud si pěstounští rodiče vyhlédnou konkrétní dítě, jejich cesta k němu má díky stávajícímu nastavení mnoho překážek.

Zcela u nás chybí aktivní vyhledávání pěstounů, které není nijak jednotně koordinováno a metodicky vedeno. O osvětové činnosti se ze strany státu a samosprávy nedá bohužel vůbec hovořit. Kontakt mezi dítětem a budoucími pěstouny není taktéž nijak ošetřen pravidly. Složitost procesu zprostředkování nejlépe ilustruje Tabulka 1.

Tabulka 1 – Přehled činnosti orgánů zapojených v zprostředkování pěstounské péče

Orgán sociálně-právní ochrany dětí	Možnosti kontaktu s žadatelem a dítětem
Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí	Spisová dokumentace dítěte Spisová dokumentace žadatelů ze zahraničí
Ministerstvo práce a sociálních věcí	Spisová dokumentace dítěte Spisová dokumentace žadatelů MPSV se zabývá především podněty od krajských úřadů a pověřených osob. Dožaduje se aktuálních zpráv o situaci dítěte, kterého se situace týká, někdy dítě navštěvuje. Žádá si aktuální zprávy o žadatelích, někdy žadatele navštíví nebo si je

	<p>pozve na rozhovor.</p> <p>Spoléhá se především na spisovou dokumentaci a zjištění ostatních subjektů aktivních v případě dítěte.</p>
Krajský úřad	<p>Spisová dokumentace dítěte</p> <p>Spisová dokumentace žadatelů</p> <p>Krajské úřady pracují s vlastními podněty a podněty od pověřených osob u dětí, které jsou v jejich evidenci. Seznamují žadatele se spisovou dokumentací dětí.</p> <p>Krajské úřady znají žadatele o náhradní rodinnou péči, protože provádí odborné posuzování žadatelů. První informaci o žadatelích získávají ze zprávy, kterou jim, společně s žádostí žadatelů, postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností (místně příslušný podle trvalého místa bydliště žadatele).</p>
Obecní úřad obce s rozšířenou působností	<p>Vede spisovou dokumentaci dítěte pro účely NRP a postupuje ji krajskému úřadu.</p> <p>Vede spisovou dokumentaci o žadateli o zprostředkování náhradní rodinné péče a postupuje ji krajskému úřadu.</p> <p>Je místem příslušným pro podání žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče (podle trvalého bydliště žadatele)</p>
<p>DÍTĚ A JEHO SOCIÁLNÍ PRACOVNÍK</p> <p>Sociální pracovník pracuje s dítětem, vede jeho spisovou dokumentaci, je v přímém kontaktu s okolním světem dítěte: rodina dítěte, ústavní prostředí, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, škola, lékař, zájmová činnost dítěte a další.</p>	

Zdroj: Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva. 2006

Na druhou stranu je otázkou zda většinou cca čtyřicetihodinový kurz pro začínající pěstouny poskytovaný nebo zprostředkovaný příslušným odborem pro sociálně-právní ochranu dětí je dostatečnou přípravou. Je třeba zkoumat motivace budoucích pěstounů a to, zda jsou si vědomi všech rizik. Sociální pracovník by měl znát odpověď na otázky: Chtějí rodiče získat dítě, protože jsou neplodní? Pokud ano, proč neadoptují? Jsou si vědomi všech právních omezení, které pěstounské péče skýtá nebo ji vnímají jako adopci? Chtějí být pěstouny, protože nechtějí mít za svěřené dítě plnou odpovědnost? (George, 1970) Nalezení odpovědí na takové typy otázek může napomoci úspěšnosti pěstounské péče.

2. 3. 9. Vztah pěstounských a biologických rodičů

Vztahy pěstounů svěřených dětí k biologické rodině nejsou dostatečně ošetřeny. Pěstounské rodiny se mnohdy stavějí proti biologické rodině, což má neblahý vliv na vytváření identity svěřených dětí. Problém identity u dítěte v pěstounské rodině je komplikovanější než u dítěte v běžné fungující rodině. Jak uvádí Sobotková (Koluchová, Sobotková, 2004): „Pěstouni by o rodičích dítěte měli hovořit vždy klidně a slušně tak, aby nespojovali závady v chování dítěte nikdy s jeho rodiči. S většími dětmi mohou pěstouni ve vhodné chvíli uvažovat, co asi jejich rodiče vedlo k selhání v rodičovské roli a čemu je tedy lépe vyhnout se. Odmítáme pohrdání vlastními rodiči i nenávisť k nim. Ke konci adolescence je už možné určité pochopení a odpuštění. S tím ovšem souvisí vytvoření takové hierarchie hodnot, která umožňuje posouzení, co dělali vlastní rodiče špatně a čeho se podařilo nebo teprve podaří“ .

Úkolem budoucnosti by tedy bylo jasně definovat úlohu pěstounských rodičů a stejně tak biologických rodičů, jejichž dítě je v pěstounské péči. Vztah mezi nimi by měl být upraven a oběma stranám by měla být vždy vysvětlena východiska jejich práv a povinností.

Veřejný ochránce práv ve své publikaci, kterou vydal v roce 2007 (Motejl a kol. 2007), vytyčuje několik problematických bodů pěstounské péče. V České republice tato forma péče opomíjí styk dětí s biologickými rodiči. Pěstounská péče je však dle zahraniční praxe péčí dočasnou, která má vést k navrácení dítěte do biologické rodiny či má alespoň kontakt s biologickou rodinou podporovat a ne mu zabraňovat. Dlouhodobou formou péče je až adopce. Podmínku zachování kontaktu dítěte s vlastními rodiči by měl ošetřovat příslušný OSPOD, který by měl být také jakýmsi mediátorem při případných neshodách či problémech. Dle ombudsmana není myslitelné, aby stál OSPOD výhradně na straně pěstounů, kteří by kontaktu s biologickými rodiči bránili. S tím také souvisí ombudsmanem deklarovaná potřeba zavést standardy pěstounské péče, jež by stanovily kvalitu péče pěstounů, práce OSPOD i pravidla styku dítěte s vlastními rodiči (Motejl a kol., 2007).

Vztah pěstounských a biologických rodičů vyžaduje co největší míru individuálního přístupu a často i odbornou supervizi. Dle zástupců pěstounů se často pěstounští rodiče obávají požádat o odbornou pomoc v obavě, že by ukázali svou slabost a dítě by jim mohlo být odebráno. Každé dítě má právo stýkat se svými biologickými

rodiči, ale pěstouni se tohoto styku, mnohdy i právem, obávají, zejména proto, že to může mít na vztah s dítětem nestabilizující vliv. Sedm z deseti pěstounských rodin vnímá sociální služby pro ně jako nedostatečné a co se týče styku s biologickou rodinou, jsou sociální pracovníci nevstřícní. V podstatě je to problém pěstounů, a ne sociálních pracovníků (ČTKa, 2007).

Podle brněnského sdružení pěstounských rodin zájemců o pěstounskou péči v ČR ubývá. Významným důvodem je prý obava z kontaktu dítěte s původní rodinou a také případného návratu dítěte do ní (Zájemců o pěstounskou péči ubývá, bojí se styku s rodiči, ČTKb, 2007).

Pěstouni vnímají svou úlohu často jako rodičovskou, i když jsou jejich možnosti omezené. S dítětem žijí a pečují o ně, ale důležitá práva a povinnosti mají stále biologičtí rodiče, kteří mají právo na kontakt s dítětem a nesmí se mu bránit (ČTKa, 2007.)

Do jaké míry zachovat kontakt dítěte s biologickou rodinou je velice problematickou otázkou a odborná veřejnost se v ní rozchází. Zejména co se týče raného umístění dítěte do pěstounské péče v nízkém věku, jde o velice citlivý problém. Například v Německu již přes dvacet let legislativa rozlišuje psychologické rodičovství a nadřazuje jej na biologické. Znamená to, že soudy při rozhodování o péči berou v potaz to, zda již proběhl ve vztahu dítěte a blízké pečující osoby (náhradního rodiče) attachment, tzn., zda je dítě na pěstouna vázáno a vznikl mezi nimi vztah dítě – rodič. Zjednodušeně řečeno, v těchto případech soudy ponechávají dítě pěstounům, i když ho chtějí biologičtí rodiče zpět, pokud k tomu nejsou objektivní důvody (např. týraní pěstounem, Matějček, 2000).

Sobotková uvádí (Sobotková, 2005), že vztah s biologickou rodinou je pro mnohé pěstouny zdrojem starostí. Mnoho pěstounů je toho názoru, že by se děti neměly s vlastními rodiči stýkat, protože to narušuje jejich výchovu a stabilitu. Většina je také pro to, že se dětem o rodičích nemá nic zatajovat a mají být plně informováni o situaci jejich rodičů.

2. 4. Příklady pojetí pěstounské péče ze zahraničí

2. 4. 1. Velká Británie

V porovnání s Velkou Británií je systém náhradní rodinné péče České republiky značně zastaralý. Na druhé straně je pravda, že britský systém má za sebou dlouhou cestu vývoje. Ve Velké Británii žije celkem 11 milionů dětí (0 – 18 let), z nichž je 22 000 dětí v pěstounské péči a 6 000 je v institucionální péči. Velká Británie má propracovaný systém kvalifikace a výcviku pěstounských rodičů. Předtím, než jsou potenciální pěstouni zařazeni do oficiálního registru pěstounských rodičů, absolvují odborný výcvik a testy. Témata vzdělávacích kurzů se týkají působení ústavní výchovy na psychiku dítěte, dětských práv a potřeb, vývojové psychologie, kontaktů s původní rodinou, dopadů odchodu dítěte z rodiny na jeho psychiku, aspekty chování dítěte, psychologické aspekty pěstounství, týrání a zneužívání dítěte a celkové procedury "stávání se" pěstounem. Po celou dobu svého pěstounství jsou pěstouni průběžně vzděláváni a podporováni. Součástí vzdělaností výbavy pěstouna musí být též základní vychovatelské vzdělání. Zodpovědnost za adekvátnost sociálních služeb pro pěstouny mají místní úřady.

V Británii existuje mnoho typů pěstounské péče – respitní (úlevová) pěstounská péče, která je prevencí ústavní péče. V podstatě jde o odlehčovací službu rodičům, kteří se starají o postižené dítě. Pěstouni jim umožňují odpočinout si od náročně celodenní péče např. na víkend apod.

Sdílená péče mezi biologickou a pěstounskou rodinou nastupuje v případech, kdy rodiče nezvládají péči o dítě. Dítě je většinu týdne u pěstounů, rodiče ho pravidelně navštěvují nebo si ho berou na víkendy.

Krátkodobé a střednědobé pěstounství je využíváno v také krizových případech, kdy rodina péči nezvládá. Situace v rodině je sledována a rodina je podporována, jakmile je opět schopna plnohodnotné péče, dítě se do ní vrací. Dlouhodobá pěstounská péče se využívá v případech, kdy nelze přistoupit k osvojení, ale situace dítěte si vyžaduje dlouhodobou péči. Profesionální specializovaná pěstounská péče spočívá v tom, že pěstouni jsou speciálně vzděláni na určitý druh postižení či problémového chování dítěte.

Pěstounství pro mladé delikventy ve vazbě je v Británii poměrně novou záležitostí. Využívá se jako alternativa k vazbě a je určeno k nápravě chování v rodinném

prostředí a zabránění recidivě, kterou vězeňské prostředí podněcuje (Svobodová, Vrtbovská, 2002).

2. 4. 2. Irsko

Dalším zajímavým příkladem systém péče je Irsko. Služby pro ohrožené děti a náhradní rodiny spadají pod Úřad pro poskytování zdravotních a sociálních služeb, který má svá zastoupení v regionech. Tato zastoupení zajišťují všechny služby týkající se péče. Péčou se řídí Národními standardy péče, jejichž dodržování a fungování dozorují lokální komise. Důležitým prvkem v péči o ohrožené děti jsou i rodinné konference, které koordinují pracovníci těchto komisí. Dítě v péči i pěstounští rodiče mají své sociální pracovníky, kteří mimo jiné hrají důležitou úlohu při kontaktu s biologickou rodinou.

V Irsku funguje několik typů péče. Krátkodobá péče je určena na krátkou krizovou výpomoc biologické rodině (týden až několik měsíců). Dlouhodobá péče může trvat několik let až do zletilosti dítěte. Dále zde existuje denní péče, kdy je dítě přes den u pěstounů a večer se vrací do své vlastní rodiny. Příbuzenskou péči mají na starosti též lokální komise a příbuzní pěstouni procházejí stejnými testy a výcvikem jako pěstounské rodiny nepřibuzenské (Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva, 2006).

2. 4. 3. Slovensko

Inspiraci pro systémové změny však nemusíme hledat pouze v západní Evropě. Náhradní péče je zde sjednocena pod jedno ministerstvo (Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny). Počet dětí v ústavní výchově je rovněž o poznání nižší (Rozum a cit, 2007). Na Slovensku funguje také profesionální péče. Tento typ péče se týká dětí umístěných v ústavní výchově. Do této péče mohou být umístěny maximálně 3 děti (kromě velkých sourozeneckých skupin). Profesionální pěstouni jsou pracovníky zařízení ústavní výchovy, tj. dětských domovů a pobírají od nich mzdu. Povinností pěstouna je vést přehled o nákladech, které jsou vynaloženy na dítě, které má v péči. Práce tohoto pěstouna je podrobena supervizi a tento pěstoun má danou náplň práce.

Zabezpečení náhradní rodinné péče probíhá na Slovensku pomocí akreditovaných subjektů, pokud náhradní rodinnou péči nelze zařídit pomocí akreditovaného subjektu, je pověřen určený orgán nebo zařízení, v němž je dítě umístěno. Oddělení SPOD jsou povinna dětem vhodným k pěstounské péči poskytovat či zajistit zprostředkování této péče, sociální poradenství, informace o náhradní péči, psychologickou péči a přípravu. Akreditované subjekty či oddělení SPOD poskytují supervizi, vzdávání a poradenství též potenciálním pěstounům. Akreditovanými subjekty jsou fyzické i právnické osoby. Akreditaci uděluje komise Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny SR. Podmínky akreditace v SR jsou velmi jasné a striktní, což má příznivý vliv na poskytovanou péči. Uchazeč musí pro akreditaci splnit řadu podmínek, jakými jsou například vysokoškolské vzdělání v oboru, tříletá praxe, znalosti příslušných zákonů i mezinárodních předpisů. Žadatelé o pěstounskou péči mají možnost volby při výběru subjektu, který jej bude školit v jeho budoucí profesi pěstouna (Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva, 2006).

2. 4. 4. Rumunsko

Pro někoho možná překvapivým příkladem je Rumunsko, jež se přes počáteční nesnáze zdařile vyrovnalo s dědictvím komunismu – velkokapacitními zařízeními ústavní výchovy. Došlo zde k rozsáhlé transformaci institucionální péče v podobě vytvoření mnoha sociálních služeb za supervize mezinárodních organizací. Byla nastartována přeměna institucionální péče na bázi deinstitucionalizace, alternativních služeb pro ohrožené děti a rodiny a dodržování dětských práv na všech úrovních. Od převratu zde bylo uzavřeno 170 institucí. Součástí rozsáhlé reformy bylo i zavedení profesionální pěstounské péče spolu s přípravou pro pěstounské rodiče a jejich kontinuální odborné podpory po celou dobu výkonu pěstounství (Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva, 2006).

3. Systém péče o ohrožené rodiny a děti v České republice

3. 1. Legislativní rámec péče o ohrožené rodiny a děti

Nejdůležitějším zákonem upravujícím rodinné poměry je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon o rodině upravuje vztahy mezi rodiči a dětmi. Rodičovskou zodpovědnost definuje jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj a při zastupování nezletilého dítěte či při správě jeho jmění. Při výkonu rodičovských práv a povinností musí rodiče chránit zájmy dítěte, vést jeho konání a dohlížet na dítě přiměřeně jeho věku. Výchovnými prostředky nesmí být narušena důstojnost dítěte a „ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Opatření, kterými se omezuje rodičovská zodpovědnost, může učinit jen soud.“ (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).

Soud do vztahů mezi rodiči a dítětem vstupuje, pokud je narušena řádná výchova dítěte (rodičem či dítětem samotným). Zasahuje formou napomenutí, stanovením dohledu nad nezletilým. Dále může soud uložit dítěti omezení, jež vede k eliminaci škodlivých vlivů na jeho vývoj. Soud k těmto omezením nepřistupuje, pokud tak učinil orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud rodič nemůže vykonávat svou rodičovskou odpovědnost, může soud její výkon pozastavit. Když rodič svou zodpovědnost nevykonává adekvátně, soud může její výkon omezit v rozsahu, jež definuje. V případě, že rodič svou zodpovědnost zneužívá či se úmyslně dopustil trestného činu proti svému dítěti, může jí být soudem zbaven. „Vyživovací povinnost rodiče vůči dítěti rozhodnutím soudu podle předchozích odstavců nezaniká.“ (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Pokud je dítě ohroženo, může ho soud svěřit do péče další fyzické osobě, pokud s tím tato osoba souhlasí. Zpravidla jsou na prvním místě v těchto případech příbuzní dítěte.

Sociálně-právní ochrana dětí (dále SPOD) je definována v zákoně jako „ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny“. Tuto činnost vykonávají krajské úřady, obce s rozšířenou působností, ministerstvo, obce v samostatné působnosti a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. SPOD je směřována k dětem, jejichž výchova a vývoj jsou ohroženy, dětem, kterým zemřeli rodiče, jejichž rodiče zanedbávají rodičovskou zodpovědnost či je jejich rodiče zneužívají nebo zanedbávají svou rodičovskou

zodpovědnost. Dále se SPOD týká také dětí, které zanedbávají školní docházku, požívají návykové látky, provozují prostituci či nezákonnou činnost, ohrožují občanské soužití či opakovaně utíkají od rodičů či jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte. V neposlední řadě je zákon o sociálně-právní ochraně dětí zaměřen na děti, jež jsou vystaveny trestným činům ohrožujícím jejich život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině).

Nejdůležitější roli při zajišťování dodržování tohoto zákona má obecní úřad obce s rozšířenou působností. Obecní úřad samostatné obce vyhledává takto ohrožené děti a pracuje s rodiči s cílem nápravy stavu výchovy dětí i s dětmi, které vykazují rizikové chování. Obecní úřad monitoruje situaci v rodině, chování dítěte a poskytuje nebo zprostředkovává poradenství. Obecní úřad oznamuje obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností existenci případů vyžadující zásah orgánu SPOD.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je nápomocen rodičům při řešení problémů s výchovou dětí, poskytuje nebo zprostředkovává poradenství rodičům, pořádá vzdělávací akce zaměřené na problémy výchovy dětí, zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje jim podporu a poradenství. Tento úřad má právo nařídit rodičům povinnost využít odborné poradenské služby, jestliže si to situace v rodině vyžaduje a rodiče přesto poradenství nevyhledali.

Pokud obecní úřad obce s rozšířenou působností zjistí závažné skutečnosti, podává za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem návrh soudu na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu, na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy. Pokud dojde k zjištění, že se rodinná situace zlepšila, může úřad podat návrh soudu na zrušení těchto opatření. Pokud se dítě dostane do situace, kdy mu není poskytována adekvátní péče, obecní úřad mu musí takovou péči zajistit. Prvním krokem by mělo dle zákona být oslovení příbuzných. Když je vývoj dítěte velmi vážně ohrožen, musí obecní úřad obce s rozšířenou působností podat ihned návrh soudu na vydání předběžného opatření dle zvláštního právního předpisu. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je opatrovníkem a poručníkem do té doby, než je dítěti ustanoven jiný poručník.

Obecní úřad se, dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, při péči o děti věnuje sledování způsobu trávení volného času dětí, jejich přístupu k návykovým látkám, agresivních projevů dětí, pozoruje situace dětí z rodin s nízkou sociální úrovní, nabízí dětem volnočasové aktivity a spolupracuje se všemi subjekty podílejícími se na výchově

a vzdělání dítěte. Obecní úřad obce s rozšířenou působností má při své činnosti působit proti vzniku sociálně-patologických jevů u dětí a pomáhá dětem, které jsou jimi ohroženy. Zaměstnanci musí být s těmito dětmi v kontaktu, stejně tak s jejich rodiči či osobami zodpovědnými za jejich výchovu, podnikají kroky k prevenci zhoršení situace dítěte. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může přistoupit k podání návrhu na nařízení předběžného opatření, na ustanovení poručníka nebo opatrovníka dítěte, podání návrhu na ústavní výchovu dítěte a zprostředkování umístění dítěte v azylovém zařízení.

V rámci obecního úřadu obce s rozšířenou působností je zřizován zvláštní orgán komise pro sociálně-právní ochranu dětí. Tato komise vydává pověření k výkonu sociálně-právní ochrany a koordinuje výkon sociálně-právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností. K jednání komise je možno podle potřeby, přizvat veškeré osoby a subjekty, jež se nějakým způsobem podílí na výchově dítěte či rozhodují o péči o dítě (např. rodiče, škola, neziskové organizace, soud, státní zástupce apod.) Obce a kraje mohou zřizovat zařízení odborného poradenství pro péči o děti, zařízení sociálně-výchovné činnosti, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, výchovně rekreační tábory pro děti a zařízení pro výkon pěstounské péče.

Sociálně-právní ochrana dětí může být vykonávána pověřenými osobami. Rozhodnutí o pověření k výkonu takové činnosti vykonává obecní úřad obce s rozšířenou působností. Pověřené osoby mohou vyhledávat ohrožené děti, pomáhat rodičům při řešení problémů s výchovou dětí, chránit děti před škodlivými vlivy a předcházet jejich vzniku, zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany uvedené, poskytovat pěstounům výchovnou a poradenskou péči a monitorovat průběh pěstounské péče, zajišťovat přípravu osob na osvojení nebo pěstounství, vyhledávat osoby vhodné stát se osvojiteli či pěstouny. Zákon SPOD vymezuje i povinnosti rodičů v jednání s orgány SPOD. Rodiče musí spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany při ochraně zájmů a práv dítěte, poskytnout na vyzvání informace a dokumenty daného dítěte, umožnit návštěvu soc. pracovníka.

3. 2. Systém náhradní výchovy v České republice

Pokud není rodina schopna postarat se o dítě, či nějakým způsobem své dítě ohrožuje, nebo dítě osiřelo, dostává se dítě na základě rozhodnutí soudu do systému náhradní výchovy. Tento systém je řízen třemi ministerstvy. Pod Ministerstvo školství,

mládeže a tělovýchovy spadají dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy a dětské diagnostické ústavy. Pod Ministerstvo zdravotnictví patří kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let. Ministerstvo práce a sociálních věcí zodpovídá za orgány sociálně-právní ochrany dětí (viz kapitola 2. 1., této práce) a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V Tabulce 2 je uveden stručný přehled zařízení a jejich činnosti. Zařízení jsou v tabulce seřazena podle věku dětí, které se v nich nacházejí.

Významný podíl na péči o ohrožené děti a rodiny má také Ministerstvo spravedlnosti. Soudci mají v rukou několik nástrojů, když rozhodují o dalším osudu dítěte a jeho rodiny - nařízení ústavní výchovy, nařízení ochranné výchovy a uložení předběžného opatření. Nařízení ústavní výchovy stanovuje soud na základě návrhu příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Před tímto nařízením je soud povinen zkoumat, zda neexistuje pro dítě možnost umístění do náhradní rodinné péče či do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Nařízení ochranné výchovy se týká dětí pod 15 let věku, které spáchaly trestný čin. U dvou výše popsaných nástrojů je soud povinen jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda podmínky, které vedly k nařízení, nadále trvají. Předběžné opatření je využíváno obecním úřadem obce s rozšířenou působností v akutních případech ohrožení dítěte. Soud se k němu musí vyjádřit do 24 hodin. V tomto opatření je stanoveno, komu bude dítě svěřeno do péče po dobu, než bude jeho situace vyřešena.

Důležité je i Ministerstvo vnitra, jež se zaměřuje na trestnou činnost mládež a Ministerstvo financí, které rozhoduje o prostředcích směřovaných na péči o ohrožené děti a rodiny.

Tabulka 2 – Přehled zařízení náhradní výchovné péče v ČR

Zařízení	Ministerstvo	Cílová skupina	Činnost
Kojenecký ústav	Zdravotnictví	Děti od narození do jednoho roku věku, které ze závažných důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, o něž se vlastní rodiče nemohou, nechtějí či nedokáží postarat.	Poskytuje komplexní zdravotní a výchovnou péči komplexní péči.
Dětský domov do tří let	Zdravotnictví	Děti od jednoho do tří let věku, které se ocitly sociální a zdravotně sociální tísní	Poskytuje komplexní zdravotní a výchovnou péči komplexní péči.
Dětský diagnostický ústav	Školství, mládeže a tělovýchovy	Děti od 3 let, jimž byla nařízena ústavní či ochranná výchova či předběžné opatření.	Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb. Doba pobytu dítěte není zákonem omezena. Předává děti dětským domovům, dětským domovům se školou a výchovným ústavům
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	Práce a sociálních věcí	Děti, které se ocitly bez jakékoliv péče nebo je jejich život nebo příznivý vývoj vážně ohrožený. Děti tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva.	Ochrana a pomoc prostřednictvím uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, a v zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením, psychologické a jiné obdobné nutné péče.
Dětský domov	Školství, mládeže a tělovýchovy	Děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování, zpravidla od 3 do nejvýše 18 let (maximálně 26). Nezletilé matky spolu s jejich dětmi.	Pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k nim plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.
Dětský domov se školou	Školství, mládeže a tělovýchovy	Děti: 1) s nařízenou ústavní výchovou, - mají-li závažné poruchy chování, nebo - či které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči,	Zajišťuje péči o děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou

		2) s uloženou ochrannou výchovou, 3) jsou-li nezletilými matkami a vztahuje se na ně bod 1) či 2) a jejich děti	
Středisko výchovné péče	Školství, mládeže a tělovýchovy	Děti s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji pokud u nich nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy.	Poskytuje všestrannou preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc. Tato péče je zaměřena na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji dětí.
Výchovný ústav	Školství, mládeže a tělovýchovy	Děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova Děti starší 12 let, mají-li uloženou ochrannou výchovu, a v jejich chování se projevují tak závažné poruchy, že nemohou být umístěny v dětském domově se školou.	Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.
Sociální ústavy	Práce a sociálních věcí	Děti a mládež tělesně postižená, tělesně postižená s přidruženým mentálním postižením, tělesně postižená s více vadami a mentálně postižená mládež.	Poskytuje ubytování, stravu, pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně-terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Zdroje: zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy

3. 3. Problémy péče o ohrožené rodiny a děti v České republice

3. 3. 1. Absence nástroje pro posouzení rodin

Podle Navrátila (Navrátil, 2005) „jsou děti z rodin odebírány z tzv. sociálních důvodů, kdy na jedné straně rodina sice projevuje o dítě zájem, ale její sociálně-ekonomická schopnost pečovat o dítě bývá problematická.“ Sociální pracovníci orgánů

SPOD, kteří de facto rozhodují o osudu dítěte, nemají k dispozici žádnou standardizovanou a jednotnou metodiku, jak při posuzování rodiny postupovat. Byť jde o (z převážné většiny) pracovníky s adekvátním vzděláním, jejich rozhodnutí jsou bez užití jakéhokoli nástroje vždy pouze subjektivní.

Jak upozorňuje Janebová (Janebová, 2008), je tomuto problému věnována malá pozornost a stále je zde přítomen odborný rozpor - zda má být upřednostněna kvantitativní či kvalitativní metoda posuzování. Dále je podle ní „v oblasti veřejné správy zřetelně silný důraz chápat „posouzení“ jako standardizovanou kontrolní činnost, která je natolik byrokratizována, že je otázkou, zda se ještě jedná o sociální práci.“ (Janebová, 2008).

Faktem je, že sociální pracovníci se při posuzování mohou spolehnout pouze na sebe, popřípadě na metody, které si zvolily samy. Nějaké odborné a metodické zázemí, závazné pro sociální pracovníky při posuzování situace ohroženého dítěte či rodiny není v ČR vytvořeno. Například v USA existuje státem schválený a z jeho podnětu vytvořený nástroj posuzování od raných 80. let (Holland, 2004).

3. 3. 2. Nedostatečné terénní a sociálně-aktivizační služby pro ohrožené rodiny

Velkým problémem je nedostatečná síť sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi a to zejména co se týče terénní sociální práce a preventivní práce s rodinou, která by eliminovala umístění dětí do ústavní výchovy. Šabatová uvádí (Šabatová, 2005), že orgán „sociálně-právní ochrany nedostatečně reaguje ve fázích, kdy by mohl nápravy docílit méně invazivními zásahy v rodině, než situace eskaluje tak, že je nutné přistoupit k odebrání dítěte a jeho umístění v náhradní péči“ (Šabatová, 2005). K podobnému názoru došla i zjištění odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra (MV ČR, 2007), který ve zprávě Hodnocení systému péče o ohrožené děti uvádí: „V praxi nejsou využívána všechna opatření sociálně-právní ochrany dětí, na jejichž konci teprve může být umístění dítěte v institucionální péči. Sociálně-právní ochrana dětí disponuje řadou podpůrných mechanismů, které však nejsou využívány. Drtivá většina sociálních pracovníků upadla do stereotypů a využívají jen část instrumentů, které jim zákon vkládá do rukou.“ (MV ČR, 2007). Velmi málo času je věnováno práci s rodinou, která by předcházela odejmutí dítěte z rodiny a která by měla za cíl stabilizaci situace v rodině tak, aby se do ní mohlo dítě co nejdříve z ústavu vrátit. Institucionalizace dítěte pouze odřízne od sociálně-

patologického prostředí, dítě se však mnohdy po dlouhodobém pobytu v dětském domově do tohoto prostředí vrací a snadno přijímá vzorce z tohoto prostředí.

Je nutno předeslat, že v některých případech nebývají ani tak na vině pracovníci OSPOD, jako současné nastavení systému, a z něho vyplývající přetíženost sociálních pracovníků a značné množství administrativních úkonů, které musejí vykonat na úkor práce v terénu.

Nicméně jsou zde pochybení, na které upozorňuje ombudsman (Motejl, 2006). Podněty, které musí šetřit, se týkají zejména „nezahájení správného řízení a nedostatečné sociální práce s rodinou s ohledem na závažnost případu, dále naopak zásahy orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) do rodiny takovým způsobem, který neodpovídá skutečné situaci v rodině. Jde o neumožňování styku dětí s jejich rodičem či rodiči ze strany osob, které mají děti v péči, nerespektování práva dětí na styk s jejich rodiči v případě, že jsou umístěny do pěstounské péče.“ V rámci tohoto problému se též objevují případy, kdy OSPOD nevyvíjí dostatečnou činnost při vyhledávání možnosti svěřením dítěte do péče širší rodiny, pokud je dítě ohroženo. „Dle názoru ochránce je však OSPOD současně povinen z vlastní iniciativy vyhledat a kontaktovat členy širší rodiny, kteří by se o dítě mohli starat.“ Toto se však podle jeho poznatků mnohdy neděje (Motejl, 2008).

Problematický je i vztah rodiny a sociální pracovníce, který není mnohdy založen na důvěře. Vhodné by bylo zakomponovat přístup, který se často používá například ve Spojených státech amerických a který je založen na hledání silných stránek a pozitivních zdrojů v rodině. Sociální pracovník je advokátem rodiny, rodinu zná velmi dobře, chápe její problémy, má možnost být s rodinou při jejích každodenních aktivitách, přizpůsobuje své návštěvy časovým možnostem rodiny a krizovým situacím a členové rodiny jsou mu partnery při řešení problémů (Peterson, 1995)

Takovým možnostem by však muselo v ČR předcházet výrazně nižší případové zatížení sociálních pracovníků.

3. 3. 3. Absence multidisciplinárního přístupu při řešení situace ohrožených dětí a rodin

Tento problém je identifikován i samotným Ministerstvem práce a sociálních věcí. Jak uvedl Sezemský, mluvčí MPSV (Sezemský, 2009): „Klíčovým úkolem je zpracovat metodiku návaznosti jednotlivých složek péče o dítě nastavující model

multidisciplinární spolupráce, kdy zodpovědný pracovník OSPOD (tzv. klíčový pracovník) vede klienta i jeho rodinu a koordinuje spolupracující tým. Tento pracovník navrhuje další postupy práce s klientem/rodinou a přibírá ke spolupráci další subjekty, které mají vliv na život ohroženého dítěte. Koordinuje práci multidisciplinárního týmu, vede dokumentaci o rodině, sestavuje individuální plány pro rodinu (nebo matku či otce či jiného zákonného zástupce dítěte) a navrhuje podpůrná opatření, pokud klient/rodina nespolupracují.“

Některá občanská sdružení působící v této oblasti propagují individuální plánování pro ohrožené děti a rodiny pomocí tzv. případových konferencí (např. o. s. Střep, o. s. Amalthea, Člověk hledá člověka, o. s.). Záměr používat plošně tuto metodu deklarovalo též MPSV a MŠMT na společné tiskové konferenci z 30. 4. 2009. (MPSV a MŠMT, 2009).

3. 3. 4. Absence standardizace péče o ohrožené děti

V České republice neexistují žádné standardy v oblasti péče o ohrožené děti. Tento fakt je reflektován mnoha neziskovými organizacemi a v roce 2009 se jím začalo zabývat i Ministerstvo práce a sociálních věcí. Podle MPSV je „Průřezovým meziresortním úkolem, vytvoření určité kvalitativní normy závazné pro všechny pracovníky systému péče o ohrožené děti a zakotvení práce tzv. klíčového pracovníka, který by plně odpovídal za práci s dítětem a jeho rodinou.“ (Sezemský, 2009). Občanské sdružení Sdružení SOS vesniček a občanské sdružení Člověk hledá člověka v rámci svých akcí propaguje mezinárodní standardy „Quality 4 Children“, jež byly vytvořeny na základě rozsáhlého výzkumu v mnoha evropských zemích (SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, o.s., 2008). Ze strany státu však tato iniciativa zatím neměla výraznější odezvu.

4. Případová studie Člověk hledá člověka, o. s. – Projekt Centrum pro rodiny

4. 1. Úvod

Během léta a podzimu 2008 jsem provedla v rámci občanského sdružení Člověk hledá člověka (dále ČHC, o. s.) dvě šetření, která jsou součástí přípravné fáze projektu Centrum pro rodiny. Cílovou skupinou projektu jsou ohrožené a pěstounské rodiny v Jihočeském kraji, konkrétně v bývalých okresech Písek a Milevsko. Tento projekt si klade za cíl vytvořit centrum (se sídlem v Písku a pobočkou v Milevsku), které bude poskytovat sociální služby ohroženým rodinám, jež jsou v krizové situaci a hrozí jim odebrání dítěte či dětí do ústavní výchovy, a též pomoc a podporu pěstounským rodinám. Důraz je v tomto projektu kladen na to, že půjde zejména o služby terénní, které půjdou za klienty domů a přístup terénních pracovníků bude individuální. Ambicí projektu je vytvořit model sociálních služeb, které budou fungovat jako komplexní prevence umístění dětí z rodinného prostředí do ústavní výchovy a bude šířitelný po celé ČR.

ČHC, o. s. podniklo obě šetření proto, aby získalo přehled o situaci v dané problematice v Jihočeském kraji a mohlo tak nastavit služby přesně podle potřeb příslušníků cílových skupin v daném regionu. Ve výzkumu situace pěstounských rodin jsem se soustředila na celý Jihočeský kraj, neboť jsem předpokládala, že služeb Centra pro rodiny budou využívat nejen pěstounské rodiny z bývalých okresů Písek a Milevsko. V druhém šetření jsem se zaměřila na konkrétní oblast Písku a Milevska, neboť bylo na přípravných jednáních s představiteli obou měst zjištěno, že počet ohrožených rodin je vysoký a Centrum rodiny bude plně vytíženo rodinami z této oblasti.

Výsledky obou šetření jsou pak východiskem při vytváření koncepce a skladby sociálních služeb, které bude Centrum poskytovat.

4. 2. Výzkum pěstounských rodin

Úkolem 1. šetření, které jsem provedla, bylo zmapování situace pěstounských rodin v Jihočeském kraji, co se týče sociálních služeb a dále získání přehledu o vzdělání pěstounů a o jejich případných vzdělávacích potřebách. Dále šlo o to zjistit, jak pěstouni vnímají stav své rodiny a do jaké míry se cítí informováni o svých právech a povinnostech i jak hodnotí nabídku a kvalitu sociálních služeb v Jihočeském kraji. Jednalo se o kvantitativní a kvalitativní výzkum formou polostrukturovaných dotazníků

distribuovaných osobně. Cílovou skupinou byly pěstounské rodiny v Jihočeském kraji – konkrétně byl dotazník určen pěstounkám.

Na tomto místě je třeba zmínit poděkování za velmi vstřícný přístup Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Krajského úřadu Jihočeského kraje a samotných sociálních pracovníků v Jihočeském kraji, které byly nápomocny při distribuci dotazníků do pěstounských rodin.

Bylo distribuováno celkem 132 dotazníků. Konečný soubor čítal dotazníky od 69 respondentů tj. 52,27 %.

Při konstruování dotazníku jsem vycházela z analýzy situace a vytyčení problémů, které jsou popsány v kapitole 2. 3. této práce. Předpokládala jsem, že problémy systému pěstounské péče, které jsem identifikovala v odborné literatuře, se odrážejí v praktickém životě pěstounských rodin. Vycházela jsem tedy z těchto hypotéz:

U dětí v pěstounské péči je zvýšený počet postižení a poruch.

Příprava na pěstounství bude vnímána spíše jako nevyhovující.

Pěstounky budou reflektovat nedostatek terénní sociální práce a sociální služeb.

Další vzdělávání pěstounů (kromě přípravy) bude mizivé.

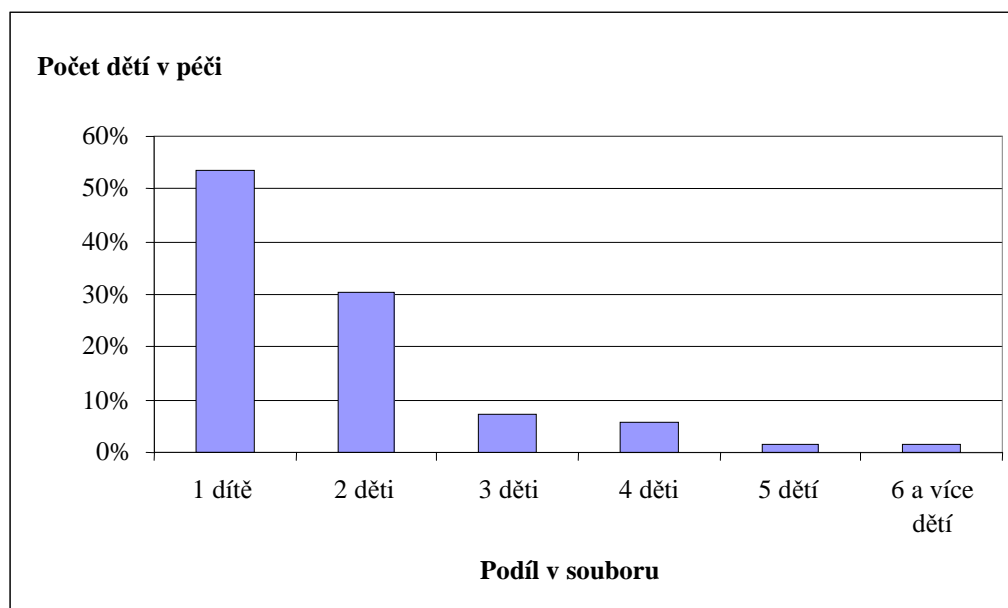
Děti z pěstounské péče, které jsou v pravidelném styku se svou biologickou rodinou, budou spíše v menšině.

4. 3. Aktuální situace pěstounských rodin

V Jihočeském kraji žije nyní dle informací odboru sociálně-právní ochrany dětí Krajského úřadu jihočeského kraje 265 pěstounských rodin. Ve 133 případech se jedná o děti svěřené do PP prarodičům, u 36 jsou děti svěřeny jiným příbuzným a 96 pěstounských rodin je nepříbuzenských tj. zprostředkovaných krajem. 24% pěstounských rodin ze zkoumaného souboru žije na území bývalého okresu Písek, 6% v Milevsku a zbylých 70% v dalších místech Jihočeského kraje. Ve všech případech se jedná o rodiny žijící v běžných domácnostech, nikoli v zařízeních pěstounské péče.

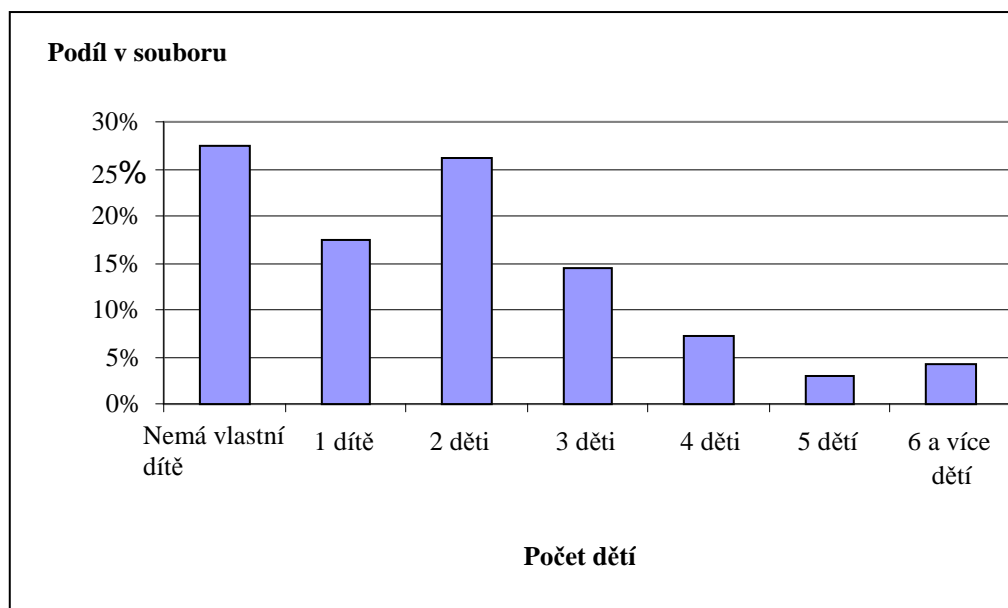
Více než polovina pěstounských rodin má v pěstounské či poručnické péči pouze jedno dítě. Hojně jsou také zastoupeny pěstounské rodiny se dvěma dětmi (30,4%), vyšší počty dětí jsou zde spíše výjimkou (viz Graf 1).

Graf 1 – Počet dětí ze souboru v pěstounské či poručnické péči, (n = 69)

Co se týče počtu vlastních dětí v domácnosti, jsou nejvýrazněji zastoupeny dvě skupiny. Žádné dítě nemá 27,5 % pěstounských rodin a dvě děti 26,1% dotázaných (viz Graf 2).

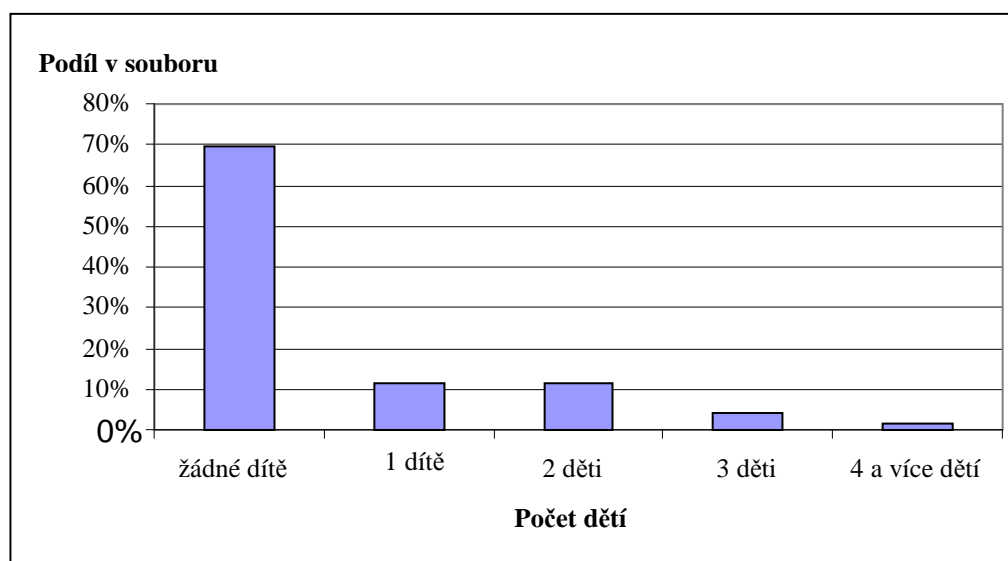
Graf 2 – Počet vlastních dětí v pěstounských rodinách ze zkoumaného souboru, (n = 69)

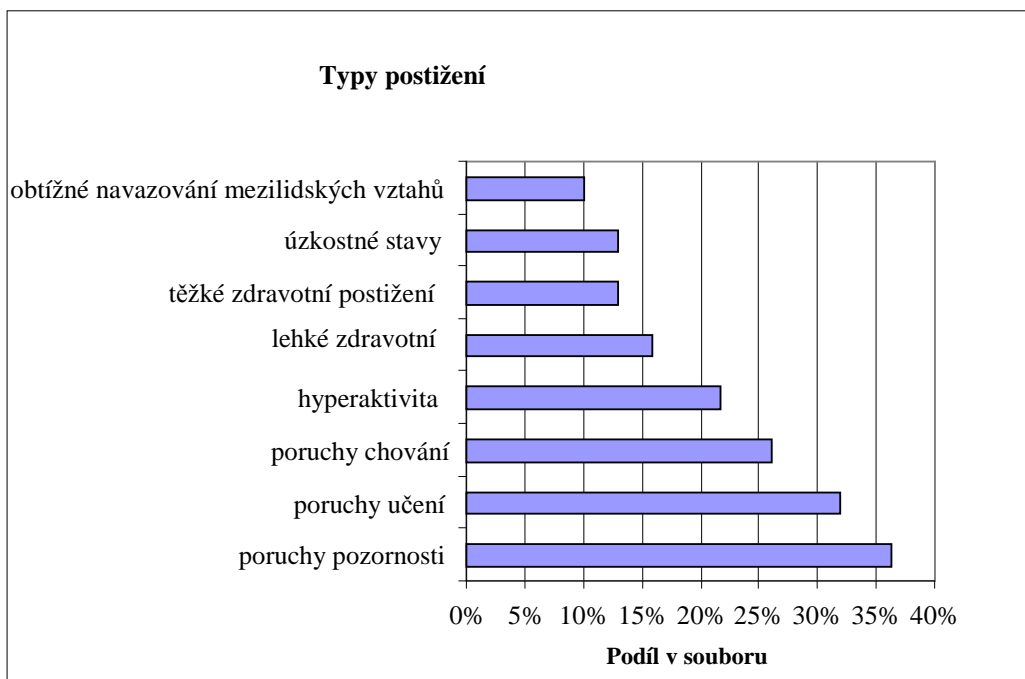
Dále jsem se dotazovala na etnický původ dětí svěřených do pěstounské péče. 11,6 % procent zkoumaných rodin má v péči 1 dítě romského či poloromského původu a stejným podílem jsou zastoupeny rodiny s dvěma romskými či poloromskými dětmi. Děti z jiných etnik nejsou zastoupeny vůbec (dále viz Graf 3).

Graf 3 – Zastoupení dětí ve zkoumaných pěstounských rodinách dle etnického (romského či poloromského) původu, (n = 69)

Věnovala jsme se též postižením u svěřených dětí, při čemž u jednoho dítěte mohly pěstounky uvádět více druhů postižení. Co se týče poruch a postižení jsou u dětí v pěstounské péči nejvíce zastoupeny poruchy pozornosti (36,2%), poruchy učení (31,9%) a chování (26,1%). Nižší procento trpí lehkým (15,9%) a těžkým zdravotním postižením (13%). Pokud pěstounky uváděly jiné problémy, šlo zejména o vady zraku (2 případy) a silné alergie (2 případy). Dále pěstounky uvedly v rámci otevřené otázky na jiné postižení (vždy šlo o jednotlivý výskyt): vývojovou disfasii (Pozn. – Lehká mozková dysfunkce je nejspíš starší označení pro hyperaktivitu s poruchou pozornosti - ADHD), vadu řeči, tik, lehkou mozkovou dysfunkci, agresivitu, sociální nezralost, změny nálad, nereálné představy o životě, šikanu ze strany spolužáků ve škole, že nemají vlastní rodiče

Graf 4 – Postižení a poruchy u dětí ve zkoumaných pěstounských rodinách, (n = 69)

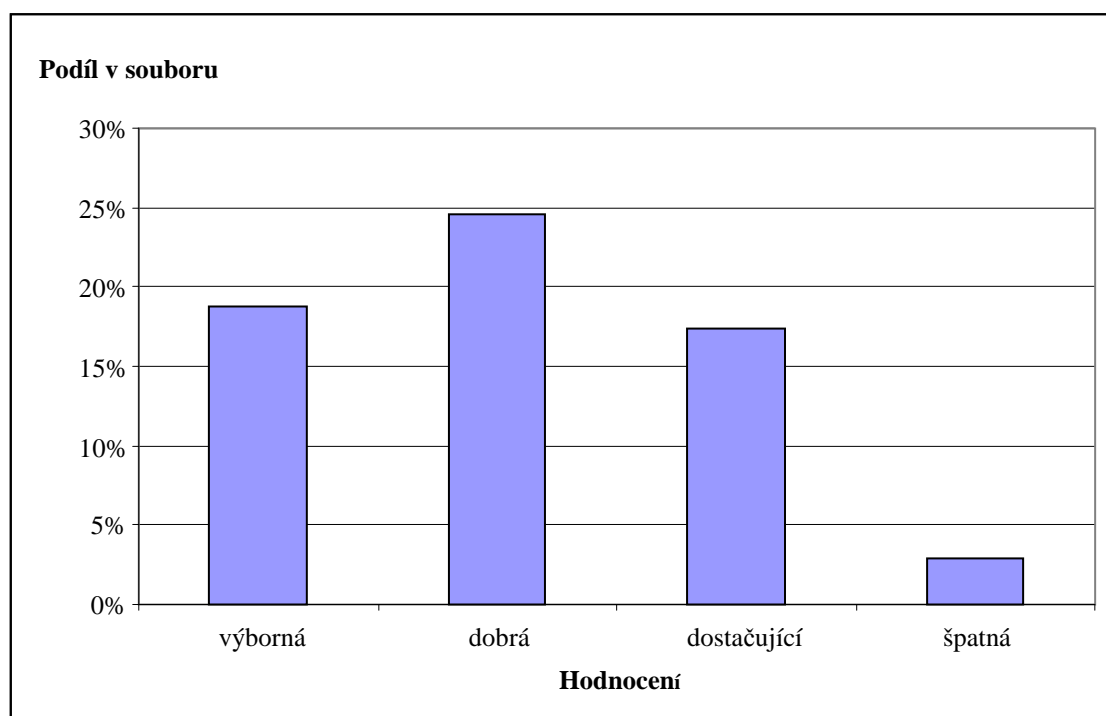

Pozoruhodné je, že pouze dvě pěstounské rodiny vrátily dítě zpět do ústavní výchovy. V obou případech byly jako důvod uvedeny mimo jiných důvodů sexuální problémy. Jedna pěstounka specifikovala tyto problémy – chlapec, kterého měla v péči, odešel na vlastní žádost, měl problémy s podvody, krádežemi, marihuanou a homosexuální orientací.

Celkem 42% z dotázaných pěstunek uvedlo, že nejsou se svěřeným dítětem či dětmi v žádném příbuzenském vztahu. Zbylé pěstounské rodiny jsou alespoň s jedním ze svěřených dětí v příbuzenském vztahu. Tento fakt a také to, že mnohé pěstounské rodiny poskytují pěstounskou péči již velmi dlouho, by mohlo být důvodem, proč je podíl rodičů, kteří neprošli žádnou přípravou na pěstounství poměrně vysoký - 36,2 %. Povinnost přípravy přinesl teprve zákon č. 359/1999.

Názory na tuto přípravu od těch, co jí prošli, ukazuje Graf 5. Co se týče dalšího vzdělávání, žádnými kurzy (kromě přípravných neprošlo) téměř 90 % pěstunek. Jen 10% zmínilo účast většinou na jedné vzdělávací akci.

Graf 5 – Hodnocení přípravy pěstounů z pohledu dotazovaných pěstunek, (n = 69)

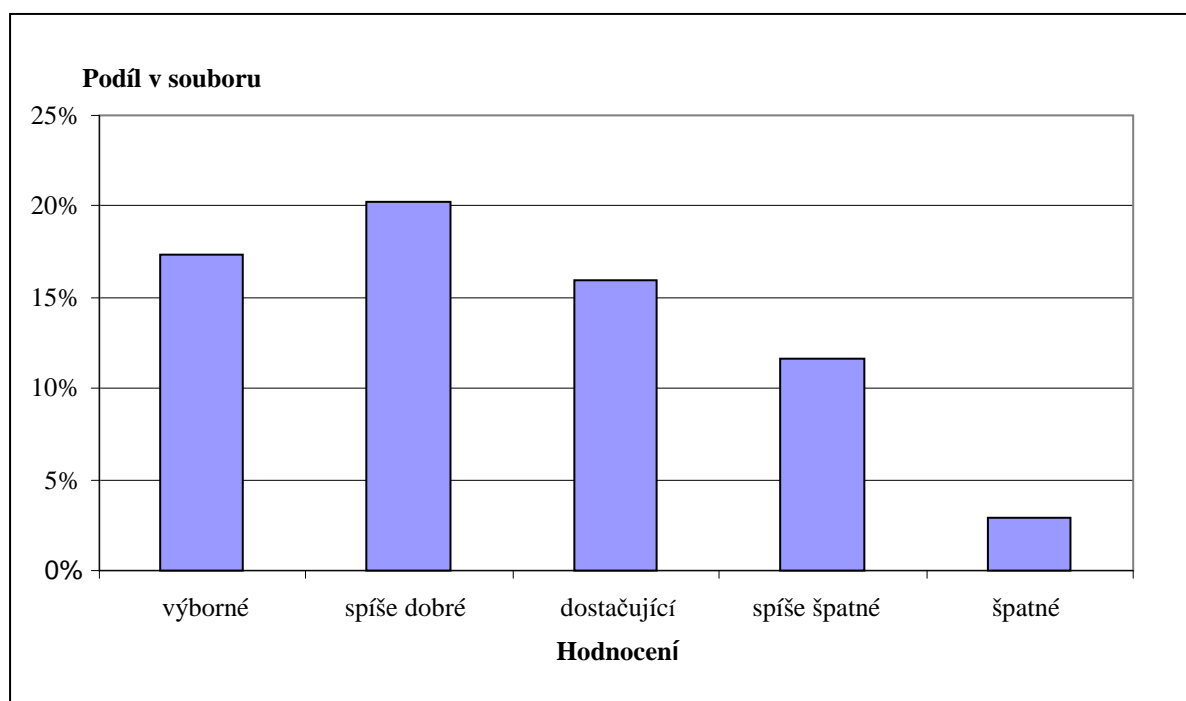
Podrobněji jsem se dotazovala na to, co bylo pro pěstounky z přípravných kurzů nejpřínosnější. Celkem 47% pěstunek uvedlo, že nejvíce užitku jim přineslo setkání se zkušenými pěstouny. Další významněji hodnocenou součástí byly přednášky odborníků, zejména psychologů. Několik pěstunek hodnotilo pozitivně vstřícný přístup sociálních pracovníků a přednášky týkající se sociálně-právního poradenství.

S těmito výsledky se částečně kryjí i odpovědi na to, co pěstounkám naopak v přípravě chybělo. Zde uváděly zejména více setkání se zkušenými pěstouny a více sociálně-právního poradenství, několikrát se objevilo přání mít možnost setkat anonymně s dětmi z kojeneckých ústavů a dětských domovů, více informací o identitě a o rómských dětech, více stráveného času sociální pracovníce s rodinou a bližší informace k tomu, jak se připravit na setkání s dítětem.

Pěstounky, které se zúčastnily nějakých dalších vzdělávacích kurzů, kromě přípravy (pouze 10% ze souboru), uvedly tyto akce – konzultace, přednášky a víkendy s ostatními pěstouny pořádané krajským pracovištěm NRP, arteterapie s občanským sdružením Rozum a cit, setkání pro matky pěstounky, školení s psychologem (o. s. Rozum a cit), rómská problematika (o. s. Rozum a cit), přednášky o různých způsobech chování dětí (Sdružení pěstounských rodiny Brno), počítačový kurs (klub Krteček Písek).

Na otázku, jak hodnotí pěstounky sociální služby poskytované pěstounským rodinám v Jihočeském kraji, neodpovědělo 31,9%. Některé (celkem 6) zde připsovaly důvod, že žádné služby neznají. Hodnocení těch, co odpověděly, vyjadřuje Graf 6. Pokud pěstounky hodnotily služby negativně, uváděly nejčastěji tyto důvody – žádné služby neznají, chybí zde informovanost o službách, chybí individuální pomoc při konkrétním problému, služeb je málo a jsou nedostupné, kromě kulturních akcí zde nejsou žádné služby. Jedna z pěstunek uvedla, že je pro ně nedostupný internet, proto nejsou informované o službách. Několikrát zmínily absenci pomoci, když dochází k šikaně dětí z pěstounské péče a dokonce poškozování věcí ze strany sousedů ze závidosti. Jedna pěstounka uvedla, že kvůli tomu volala dokonce policii, ale ani ta jí nijak nepomohla.

Graf 6 – Hodnocení sociálních služeb dle pěstunek, (n = 69)

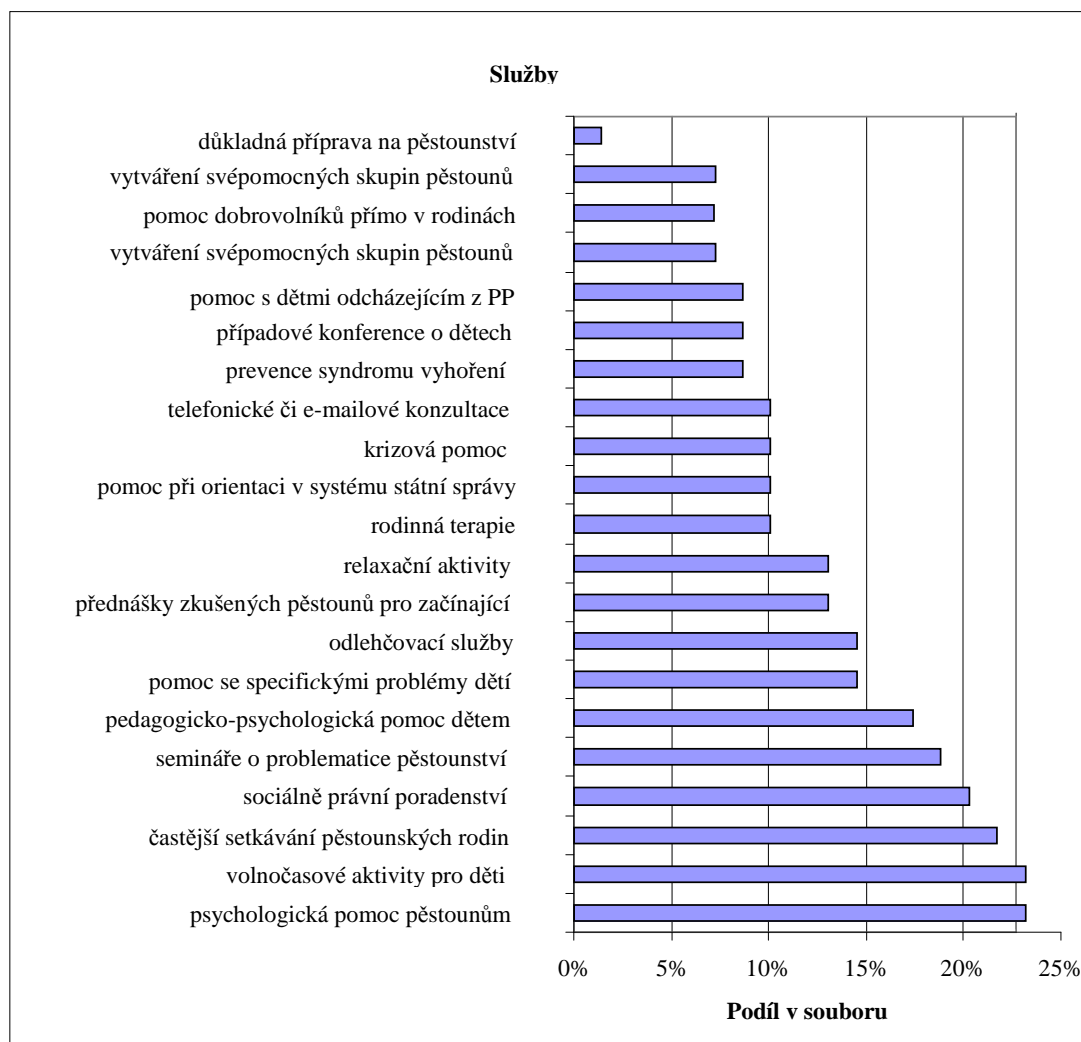

Podrobně jsem se zabývala tím, jaké služby by pěstounky uvítaly, v čem by potřebovaly pomoc a podporu. Graf 7 ukazuje, v jakých oblastech pěstounky uvedly, že jim služby v této oblasti chybí.

Nad rámec výše zmiňovaných služeb uvedly pěstounky ještě tyto chybějící služby (vždy jednotlivý výskyt) : víkendové akce pro otce pěstouny, žádná podpora, když jeden

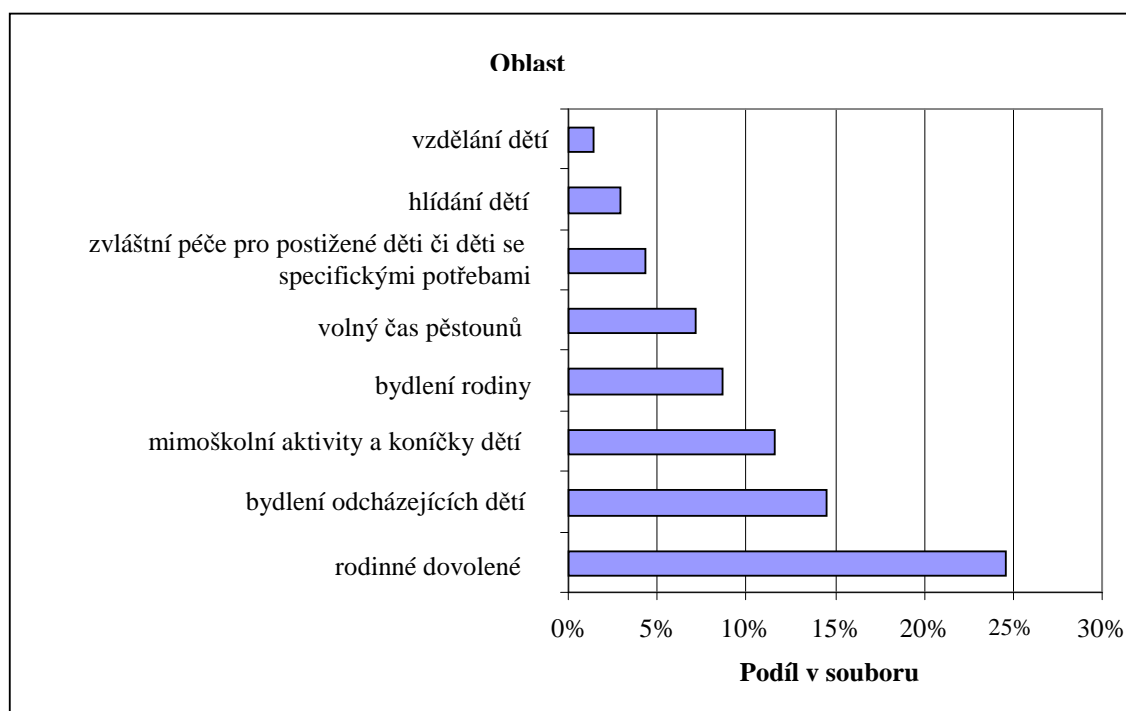
pěstoun zemřel, nikoho nezajímá, zda to pěstounka zvládne, chybí dostupný dětský psychiatr v regionu.

Graf 7 – Potřeby pěstounských rodin v oblasti služeb dle pěstounek, (n = 69)

Překvapivě málo dotázaných uvedlo, že má finanční problémy spojené s výchovou dětí a chodem domácnosti či rodiny. Pěstounky nejčastěji uváděly, že problematické z hlediska financí jsou rodinné dovolené (24,6%), bydlení dětí odcházejících z PP (14,5%) a mimoškolní aktivity dětí (11,6%) viz Graf 8. Důvodem může být fakt, že se finanční zabezpečení výrazně zlepšilo.

Graf 8 – Problematické oblasti pěstounské rodiny z finančního hlediska dle dotazovaných pěstounek, (n = 69)

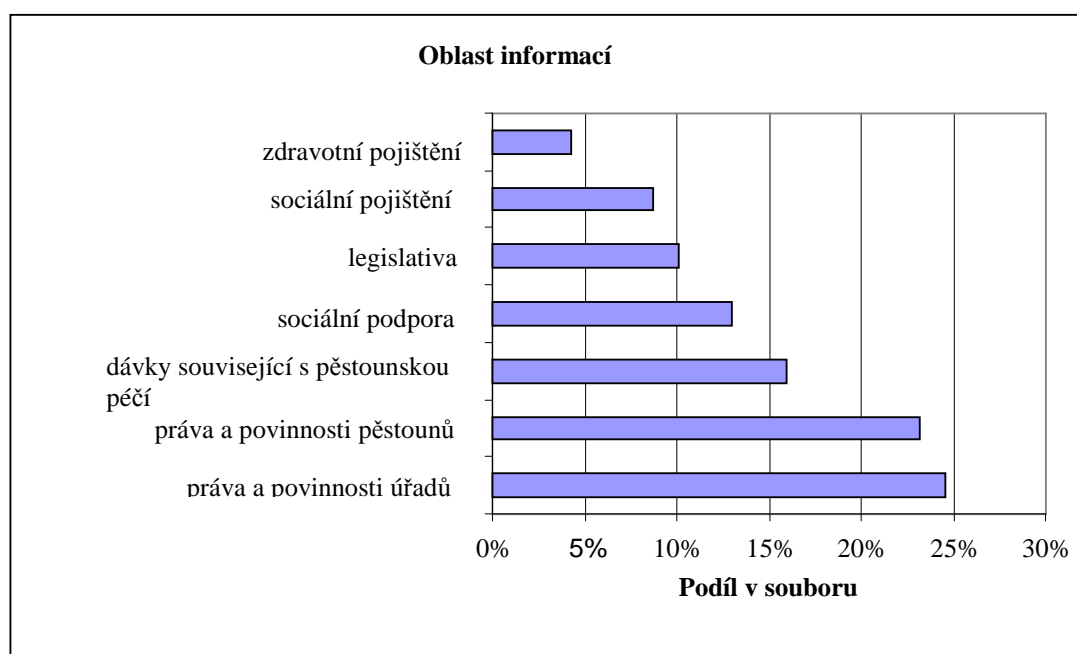

V jednotlivých výskytech se ohledně chybějících financí pěstounských rodin objevily tyto poznámky:

- Pěstounská rodina by měla být tak finančně zajištěna, aby matka nemusela do práce
- Poplatky u lékaře, finance na očkování, jednorázová pomoc na dovolenou
- Finance na vícemístný automobil
- Poskytování výhodnějších půjček pro pěstouny
- Náklady na specialisty – dojíždění do Prahy za psychologem 1x měsíčně
- Finance na tábory pro děti

Při zkoumání informovanosti pěstounů o svých právech a povinnostech se ukázalo, že pouze 27,5 % si myslí, že jsou informace o právech a povinnostech pěstounů obtížně dostupné. Nejvíce pěstounům chybí informace o právech a povinnostech úřadů (24,6%) a o vlastních právech a povinnostech (23,2%). Podrobnější informace obsahuje Graf 9.

Graf 9 – Potřeby pěstounských rodičů z hlediska informovanosti dle dotazovaných pěstounek, (n = 69)

Podrobněji jsem se dotazovala, jaké konkrétní legislativní změny by pěstounky uvítaly. Nejhojněji pěstounky uváděly větší pravomoci pěstounům (například: možnost rozhodovat o zdravotních zákrocích ve prospěch dítěte, při zažádání o pas může žádat jen rodič, o stavebním spoření, také rozhoduje jen rodič – „pěstoun dítěti naspoří, ale rodič pak rozhodne o penězích“). S tímto také souvisí fakt, že několik pěstounů vyjádřilo názor, že rodiče, kteří se vůbec nezajímají o své dítě, by o něm neměli automaticky rozhodovat. Dále by si pěstounky přály zrychlit, zjednodušit a zprůhlednit proces svěřením a výběru dítěte rodinou („čekací doba na přijetí dítěte je velmi dlouhá, zákon by měl být upraven tak, aby bylo co nejvíc dětí v rodině“).

Níže uvádím poznámky pěstounek, které se objevily jednotlivě:

- Malá vymahatelnost placení výživného
- Vyšší dávky PP
- „Neinformovanost úředníků je kritická, co se týče dávek sociální podpory, nikdo mi nedokázal říct, kdy mohu nastoupit mateřskou dovolenou či rodičovskou dovolenou, úřady nebyly v postupu jednotné, měli jsme i problém s vydáním rozhodnutí ohledně předpěstounské péče“.
- „Pěstounka žije s druhem 12 let ve společné domácnosti – on nemá nárok

na úlevu na dani, i když dítě vychovává, ale jeho příjem je počítán jako do společné domácnosti – to je nespravedlivé, když on umře, nedostane dítě sirotčí důchod“.

Dále jsem se dotazovala pěstunek na to, jak celkově hodnotí situaci ve své rodině z pohledu vlastního a také z pohledu svého partnera. 56,5 % těch dotázaných uvedlo, že zvládá vše kolem pěstounství bez problémů a 36,2% by potřebovala občasnou pomoc. Dle názoru matek pěstunek 46% z jejich partnerů vše zvládají bez problémů a občasnou pomoc by potřebovalo 20,3% z nich. Celkem 27,5% dotázaných vychovává děti bez partnera a 72,5% s partnerem.

Překvapivě vysoký je podíl dětí v pěstounské péči, které jsou v kontaktu s biologickou rodinou konkrétně 62,3% má kontakt alespoň s jedním s rodičů či širším příbuzenstvím. Naopak bez kontaktu je 37,7%. Kvalita kontaktu se však velmi různí, jak jsme zjistili z odpovědí na otevřené otázky. Jako nejčastější důvod, proč nejsou děti v kontaktu se svou biologickou rodinou, pěstounky uváděly nezájem se strany biologických rodičů (34,7%). V šesti případech byli rodiče svěřeného dítěte zbaveni rodičovské odpovědnosti. Dvakrát byla zmíněna jako příčina nedůvěra dítěte k rodičům.

60% procent z dotazovaných pěstunek uvedlo, že jejich svěřené děti jsou v kontaktu se svými příbuznými. Rozsah kontaktů je popsán v Tabulce 3.

Tabulka 3 – Kontakt dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou, (n = 69)

Rozsah kontaktu	Podíl v %
Pravidelný osobní kontakt alespoň s 1 rodičem či sourozenci	50
Pravidelný osobní kontakt s prarodiči či dalšími příbuznými	7
Občasný osobní kontakt alespoň s 1 rodičem či sourozenci	35,7
Občasný osobní kontakt s prarodiči či dalšími příbuznými	7
Zprostředkovaný kontakt s příbuznými – telefonický, písemný	7

Na konci dotazníku jsem ponechala prostor pro poznámky pěstunek nad rámec položených otázek. Pěstounky tento prostor využily zejména k tomu, aby si „postěžovaly“. Myslím, že je relevantní tyto názory zmínit.

Jedna z pěstunek uvedla velké problémy s bydlením: „.....máme malý byt (1+1 v OV). Je obecně známo, že obec přiděluje obecní byty za velmi krátkou dobu, bez

ohledu na to, zda má rodina děti – my má ale žádost o větší byt podanou 20 let a je zcela ignorována“. Další pěstounka uváděla potřebu užšího kontaktu se sociální pracovnící a flexibilnějšího poradenství, zejména přes internet, protože žijí s rodinou v odlehle lokalitě. Dále byla zmíněna absence dětských psychologů v kraji a konzultací přímo v domácím prostředí. Několikrát bylo zmíněno i to, že pokud mají svá setkání matky – pěstounky, měli by je mít i otcí-pěstouni. Několikrát psaly pěstounky o závidi a zlobě od sousedů a ostatních občanů – spoluobčané závidí pěstounům dávky, příspěvek na auto. Dávají to najevo dětem šikanou, dělají rodině „naschvály“ (jedna pěstounka uvedla, že ji v domě např. otevírají dopisy). Proti takovému jednání se nelze bránit, nikdo jim nepomůže, ani policie. Dále byl zmíněn i nezájem od obce, když se rodina dostane do těžké životní situace, měla by být větší informovanost a stát by měl více finančně pomáhat zejména na začátku pěstounství, není v silách začínající rodiny vytvořit pěkné prostředí pro rodinu a zároveň např. zaplatit pro všechny dovolenou. Jedna pěstounka napsala, že by měl být kladen důraz také na důkladné seznámení s dítětem před svěřením, větší povědomí o povahových rysech dítěte – „co má rádo a co ne, jaká výchova je pro něj vhodná, jak najít k dítěti cestu, aby se nemusely děti vracet“.

4. 4. Shrnutí

Výsledky výzkumu zdaleka nejsou tak jednoznačné, jak by se dalo předpokládat na základě odborné literatury a článků v odborných časopisech i tisku.

Výzkum potvrdil, že výskyt poruch a postižení, které jsou mnohdy následkem deprivace způsobené výchovou v nefunkční rodině či delším pobytem v ústavní výchově, je poměrně vysoký. Děti se potýkají zejména s poruchami pozornosti, učení a hyperaktivitou, s čímž souvisí i zvýšená poptávka pěstounů po pedagogicko-psychologických službách.

Kvalitu přípravy na pěstounství vyloženě negativně hodnotilo velmi nízké procento pěstounek, pozitivně téměř polovina. Ani v konkrétním dotazu na chybějící službu důkladnější přípravy na pěstounství se pro ni nevyslovilo mnoho pěstounů.

Málo pěstounek vyjádřilo potřebu zlepšit finanční situaci rodiny, nejvíce rodin má problém s financováním rodinných dovolených, volnočasových aktivit dětí a bydlením. Výsledky obdobného výzkumu o. s. Rozum a cit jsou spíše opačné - 64% z dotazovaných uvedlo, že postrádá dostatečné finanční zajištění domácnosti (Rozum a cit, 2007).

Nespokojenost se sociálními službami vyjádřila třetina pěstunek, což opět neodpovídá všeobecné výrazné nespokojenosti odborné veřejnosti se stávající dostupností podpory pěstounů. Na tento dotaz ovšem neodpovědělo téměř 40% pěstunek s tím, že některé uváděly, že žádné služby neznají. A objevila se zde také určitá ambivalence ve výsledcích, kdy pěstounky sice odpovídaly, že jsou se službami spokojené či neodpověděly vůbec, ale při dotazu na konkrétní služby zaškrtovaly poměrně mnoho služeb, které jim chybí. Jednalo se zejména o psychologickou pomoc pěstounům, volnočasové aktivity pro děti v PP, setkávání pěstounů, sociálně-právní poradenství, pedagogicko-psychologické poradenství pro děti a vzdělávací akce pro pěstouny.

Čtvrtina pěstunek by uvítala více informací ohledně svých práv a povinností a práv a povinností obecních úřadů, ale také dávek pěstounské péče.

Potvrdilo se, že nabídka vzdělávacích akcí pro pěstouny je v podstatě nulová, i když by o tento typ služby byl zájem. Pětina pěstunek projevila zájem o vzdělávací akce pro pěstouny (semináře, setkávání s pěstouny, přednášky zkušených pěstounů).

Na první pohled překvapivým zjištěním výzkumu byl fakt, že polovina dětí v pěstounské péči je v pravidelném styku s alespoň s jedním ze svých rodičů či se sourozencem. Ze studia názorů odborníků lze nabýt dojmu, že pěstouni zabraňují styku svěřených dětí s původní rodinou. Vysvětlením může být částečně to, že více než polovina pěstounských rodičů ze zkoumaného souboru je se svěřenými dětmi v nějakém příbuzenském vztahu.

Dalo by se říci, že situace pěstounských rodin v Jihočeském kraji je poměrně dobrá, ale existují zde mezery, jež výsledky výzkumu odhalují a podle nichž ČHC, o. s. konstruovalo složení služeb Centra pro rodiny. Z poznámek mimo dotazník je navíc možné vyvodit důležitý poznatek, a sice že to, co chybí pěstounským rodinám nejvíce, je individuální přístup při řešení jejich konkrétních problémů.

4. 5. Výzkum práce s ohroženými rodinami

Úkolem 2. sociologické miniankety bylo zjistit jaká je situace v práci s ohroženými rodinami v bývalých okresech Písek a Milevsko. Jednalo se o sociologický kvantitativní i kvalitativní výzkum. Cílovou skupinou byly sociální pracovníce pracující v Písku a Milevsku. Metodou byl cílený výběr. Jako techniku dotazování jsem zvolila polostrukturované dotazníky formou rozeslané e-mailem. Výzkum proběhl říjnu

a listopadu 2008. Bylo rozesláno 10 dotazníků s návratností 8 dotazníků.

Sociální pracovníce v bývalých okresech Písek a Milevsko evidují, dle výsledků dotazníků celkem 229 případů ohrožených rodin. Podrobně jsem se sociálních pracovníc dotazovala na typy problémů, se kterými se rodiny v jejich působnosti potýkají. Výsledky ilustruje následující Tabulka 4. Ve sloupcích je vyjádřeno, jaké procento pracovníc se s daným problémem v rodinách setkává velmi často, často, občas či zřídka.

Při konstruování dotazníku jsem opět vycházela ze svých znalostí situace a analýzy odborné literatury, která je popsána v kapitole 3. 3. této práce. Předpokládala jsem, že uvedené problémy systému péče o ohrožené rodiny se projeví v odpovědích sociálních pracovníc, které se zabývají prací s těmito rodinami. Stanovila jsem tedy tyto hypotézy:

Rodiny ohrožené odebráním dítěte se většinou potýkají s více problémy najednou.

Sociální pracovníce jsou přetíženi.

U rodin panuje nedůvěra k sociálním pracovnícím.

Sociální pracovníce budou reflektovat nedostatek sociálních služeb.

Sociální pracovníce nepoužívají metodu případových konferencí.

Tabulka 4 – Důvody zařazení rodin do agendy OSPOD dle výsledků dotazování sociálních pracovníků v bývalém okrese Písek a Milevsko

Četnost výskytu problému Druh problému	Velmi často	Často (měsíčně)	Zřídka (několikrát za rok)	Nikdy
	n	n	n	n
Závislost na alkoholu u rodičů	4	4		
Závislost na alkoholu u dětí		1	7	
Závislost na drogách u rodičů	4	1	3	
Závislost na drogách u dětí	4	1	2	
Gamblerství rodičů	3	2	3	
Gamblerství dětí		1	7	
Rodič ve výkonu trestu			8	
Psychické onemocnění rodičů	1	1	3	3
Psychické onemocnění dětí			5	3
Postižení dětí		2	1	5
Výchovné problémy s dětmi	8			
Nízká schopnost hospodaření s penězi	8			
Zadluženost rodičů	7	1		
Zanedbávání péče o děti – fyzické (výživa, hygiena)	5	3		
Zanedbávání péče o děti – výchovné, vzdělávací	5	3		
Zanedbávání péče o děti – emoční	5	3		
Zanedbávání péče o děti – zdravotní péče	5	2	1	
Zanedbávání péče o děti – nedostatečný dohled	5	3		
Fyzické týraní dětí	1	2	4	1
Sexuální zneužívání dětí			5	3
Hádky mezi rodiči	7			1
Rozvod	6	1	1	
Nezaměstnanost rodičů	4	2	2	
Nízké vzdělání rodičů	6	2	1	
Nelegální aktivity rodičů	3		6	
Nezaměstnanost rodičů	4	2	2	

Četnost výskytu problému Druh problému	Velmi často	Často (měsíčně)	Zřídka (několikrát za rok)	Nikdy
	n	n	n	n
Nezaměstnanost rodičů	4	2	2	
Nízké vzdělání rodičů	6	2	1	
Nelegální aktivity rodičů	3		6	
Nelegální aktivity dětí	4		4	
Rodiče sami byli v dětství zanedbávání	4		4	
Rodiče sami byli v ústavní výchově	4		4	
Neschopnost pečovat o domácnost	4	2	2	
Nevyhovující stav bytu	5	2		
Nejisté bydlení	5	2	1	
Existenční nejistota, chudoba	5	1	2	

Jak ukazuje Tabulka 4, polovina či více ohrožených rodin v okresech Písek a Milevsko se potýká zejména s existenční a bytovou nejistotou, nedostatečnými rodičovskými dovednostmi, nezaměstnaností rodičů, drobnou kriminalitou dětí, rozvody a hádkami mezi rodiči, zanedbávání péče o děti, výchovnými problémy dětí, finančními problémy a různými typy závislostí zejména u rodičů.

Jelikož byla většina otázek z dotazníků otevřených, odpovědi jsem shrnula do obecnějších formulací a soustředila se na často se vyskytující charakteristiky. V závěru každého tématu se věnuji i pozoruhodným jednotlivostem, které se v dotaznících vyskytly.

Co se týče frekvence kontaktu s rodinou, odpovídala většina sociálních pracovníků, že rodiny navštěvují dle aktuální potřeby a situace v rodině. Většinou tedy neuváděly konkrétní čísla. Sociální pracovníci vždy dodržují zákonem dané normy (dítě v péči cizí osoby 1x za 6 měsíců, nařízení ústavní výchovy 1 x za 3 měsíce), ale většinou zdůrazňovaly, že se snaží rodiny navštěvovat častěji. Pokud jde o závažný případ, navštěvují rodiny i vícekrát týdně. Ze získaných odpovědí vyplývá, že přednost v práci sociálních pracovníků mají vážné případy. Pokud pracovníci ohodnotí případ jako méně závažný, rodinu navštěvuje méně. Jedna pracovníce zdůrazňovala, že při kontaktu s rodinou spolupracuje s pediatry, se školou a neziskovými organizacemi. Jedna z pracovníků uvedla 245 kontaktů s rodinami v její působnosti za školní rok.

Dále jsem se zabývala otázkou, jak probíhá kontakt a návštěvy v rodinách. Všechny pracovnice uváděly, že návštěvy bývají většinou neohlášené. Podle charakteru rodiny volí, zda mohou do rodiny přijít samy nebo je bezpečnější přijít ve dvojici. Návštěva probíhá formou rozhovoru v domácnosti rodiny, během něhož si sociální pracovnice utváří obrázek o situaci v rodině a snaží se rodiče přesvědčit ke spolupráci a získat si jejich důvěru. Dle konkrétní situace a problému v rodině se společně snaží najít řešení. Většinou ve formě plánu, co je třeba změnit, aby se situace zlepšila (pomoc s hospodařením s penězi – splátkové kalendáře, udržování domácnosti, výchova dětí, doporučení neziskových organizací). Sociální pracovnice, také upozorňují na možné dopady na rodinu, pokud se stav nezlepší. Snaží se rodičům poradit a motivovat ji ke změně. Pracovnice hovoří i s dětmi o prospěchu, docházce do školy, volném čase.

Sociální pracovnice uváděly jako nejčastější důvod umístění dítěte kumulace více problémů v rodině, zmiňovaly zejména tyto: nezvládaná výchova (na žádost rodičů), záškoláctví, špatná péče a nedostatečný dohled rodičů a žádost lékařů o řešení situace (ohrožení zdraví a vývoje dítěte). Byly zmíněny problémy s bydlením a také trestná činnost dítěte.

Dále jsem se zabývala komunikací mezi sociálními pracovníci a rodinami. Kvalitu komunikace pracovnice opět hodnotily různě – v každé rodině je to jiné a nelze tedy zobecňovat. Převažovaly však negativní zkušenosti a obtížná spolupráce. Postoj značné části rodin k sociálním pracovnícím je odmítavý, bývá jim vyčítáno, že se rodině pletou do života. Rodiče také ze svých problémů často obviňují jiné lidi a nepřipouštějí vlastní pochybení. Stojí to mnoho sil přesvědčit rodinu ke spolupráci a získat si její důvěru. Při prvních návštěvách je většina rodičů odmítavá. Zejména tam, kde bylo dítě odebráno, obviňují ze svého neštěstí sociální pracovnice.

Dotazovala jsem se na typy "nespolupráce" rodin (Bechyňová, 2008). Nespolutráci ve formě pasivní rezistence (vyslechnou, ale nic neudělají) uvádělo jako časté nebo velmi časté 75% sociálních pracovníc. Nespolutráci formou útěku (omluvy, nezvedání telefonu, neotevírají dveře bytu) zmínilo jako častou nebo velmi častou 62,5% dotázaných pracovníc. 25% sociálních pracovníc se často setkává s agresivitou, zejména slovní.

Jako největší problémy při komunikaci s rodinami uvedly sociální pracovnice zamlčování informací, co se týče zadluženosti rodiny a záškoláctví dětí. Je třeba si veškeré informace ověřovat ještě u jiných institucí (škola lékař, domy bytové správy). Bariérou v komunikaci je také nedůvěra rodin v systém. Tento fakt dle jedné z pracovníc

souvisí s negativním obrazem sociálních pracovníků v médiích. Rodiny se bojí, že je chtějí poškodit a že „jediné co umí, je odebírat děti.“

Pouze jedna pracovníce uvedla, že při neochotě spolupracovat se rovnou obrací na soud. Ostatní uváděly, že se snaží motivovat rodinu ke spolupráci a získat důvěru rodiny. Tak dlouho ji oslovují, až ji přemluví ke spolupráci. Nabízejí pomoc a poradenství. Dále také doporučují služby neziskových organizací. Pokud rodina nespolupracuje, snaží se informace o ní získat i z jiných zdrojů (sousedé, škola, lékař). Ne vždy jsou však ve svém snažení úspěšné a poté se obracejí na soud.

75% pracovníků uvedlo, že dlouhodobě spolupracuje s neziskovými organizacemi. Všechny tyto pracovníce hodnotily tuto spolupráci pozitivně. Jednalo se o tyto organizace – Arkáda, Mesada, Inkano, Krteček, Fokus, Naděje, Švagr, Domov pro matky s dětmi ve Veselíčku.

Sociálních pracovníků jsem se též dotazovala na to, co vidí jako nejzásadnější problém při práci s rodinami, a co je v jejich nejvíce omezuje. Všechny uvedly, že největším problémem je nedostatek času. Sociální pracovníci jsou přetíženi. Jsou často ve stresu, aby vše stihly a nic nezanedbaly. Dále také nemají dostatek času na sebevzdělávání. Pracovníci jsou také značně zatíženi byrokracií, která ubírá čas na důležitější terénní práci. Velkým problémem je nezodpovědnost a nespolehlivost klientů a neschopnost hospodařit s penězi. K tomuto problému chybí metodika či organizace, která by se konkrétně tímto zabývala. Dvě pracovníce uvedly, že jejich kompetence nejsou dostatečné pro řešení problémů klientů a spolupráce s ostatními odbory na úřadě není adekvátní. Sociální pracovníci reflektují fakt, že systém péče o klienty není provázaný a též finanční prostředky nejsou vykládány účelně. Jako velký problém byl uváděn i nedostatek azylových domů v kraji. Co se týče ohrožených dětí a mládeže chybí dle sociálních pracovníků nízkoprahová centra pro mládež, volnočasové aktivity přímo pro děti z ohrožených rodin a spolupráce škol s úřady není dostatečná.

Dotazované pracovníce nevnímají Jihočeský kraj jako zásadně odlišný od jiných krajů v ČR. Jedna pracovníce uvedla, že je zde méně přistěhovalců z ciziny a kriminality mládeže.

Žádné z dětí v působnosti pracovníků nebylo umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Poslední dotaz se týkal toho, zda využívají metodu případových konferencí při svojí práci. Všechny pracovníce napsaly, že tuto metodu znají. Dvě z nich tento nástroj

znají, ale nemají s ním žádné zkušenosti. Ostatní pracovníce tuto metodu využívají občas formou supervize nebo jako nástroj před předáním návrhu na okresní soud. Jedna pracovníce uvedla, že ji používá v rámci intervize. Jak tato supervize či intervize probíhá, však nebylo blíže specifikováno.

4. 6. Shrnutí

U tohoto malého šetření se výsledky v podstatě shodují s předpoklady, které jsem si stanovila. Rodiny, jež se dostanou do agendy sociálních pracovníků, se potýkají s mnoha problémy najednou. Sociální pracovníci mají málo času na individuální práci a musí se potýkat s odmítáním a nedůvěrou rodin. Znatelná je i absence multidisciplinárního přístupu (případové konference) a nedostatek komunikace mezi jednotlivými institucemi, které mají s dítětem či jeho rodinou co do činění. Sociální pracovníci reflektovaly i nedostatek sociálních služeb – zejména azylových domů a nízkoprahových center. Šetření ukázalo i to, že nemají díky svému vytížení čas na sebevzdělávání a sledování trendů v sociální práci.

4. 7. Neziskové organizace věnující se ohroženým dětem a rodinám a náhradní rodinné péči v Jihočeském kraji

Proto, abych zjistila, jaké služby jsou pro danou cílovou skupinu v kraji dostupné, jsem vytvořila přehled neziskových organizací, které zde působí.

Občanské sdružení Arkáda

Hlavní náplní je poskytování psychosociálních služeb v píseckém regionu. V rámci krizového centra poskytuje poradenské a psychoterapeutické služby dětem i dospělým v obtížných životních situacích. Věnuje se také drogové problematice. Zavedlo systém služeb pro uživatele drog a také začalo působit na poli prevence – nabídka preventivních aktivit pro základní i střední školy. Dále provozuje Linku důvěry. Poskytuje své služby také 1 x týdně v detašovaném pracovišti v Milevsku. Má pověření k sociálně-právní ochraně dětí a realizuje programy přípravy pro náhradní rodinnou péči pro budoucí pěstouny a osvojitele. Rodinná poradna se specializuje na řešení partnerských a rodinných problémů. Program Pět P je zaměřený na pomoc ohroženým a sociálně znevýhodněným dětem.

Občanské sdružení ICOS Český Krumlov

Občanské sdružení v Českém Krumlově provozuje zejména bezplatné právní poradenství, osobní asistenci osobám se sníženou soběstačností, v rámci probačního programu pracuje s dětmi a mládeží s výchovnými problémy a rizikovým chováním. Dále se věnuje mediaci jak v rodinách tak např. mezi sousedy apod. Pořádá též Kurzy pro dovednosti na trhu práce a zprostředkovává dobrovolnické služby.

<http://css.krumlov.cz/>

Auritus – centrum pro lidi ohrožené drogou

Auritus je centrum provozované Farní chartou Tábor a věnuje se sociální práci s drogově závislými dětmi a dospělými a prevencí drogové závislosti. Poskytuje poradenství, krizovou intervenci, léčbu závislostí, substituční program, následnou péči a volnočasové aktivity.

<http://www.auritus.cz/>

Farní charita Veselíčko - Domov sv. Alžběty pro matku a dítě

Zaměřuje se na pomoc matkám s dětmi v krizi a na sociální práci s nimi. Soustředí se na intenzivní motivaci matky k pozitivní životní změně, vedení k samostatnosti a zodpovědnosti za sebe a hlavně za své děti. Domov klade největší důraz na ochranu dítěte před nežádoucími sociálními vlivy (týrání, zneužívání, zanedbávání) a ochranu jejich práv.

<http://www.azyldumveselicko.cz/>

Farní charita Prachatic

Pracuje v Prachaticích a Volarech s lidmi, kteří lidem, kteří se náhle ocitli bez přístřeší nebo jsou ohroženi sociálním vyloučením ze společnosti. Poskytuje přechodné ubytování a další služby jako sociální poradenství, vzdělávání či pracovní aktivity a podpůrné programy. Ve svém programu terénní sociální práce pomáhá při řešení obtížné životní situace rodin i jednotlivců, a to formou sociální práce v přirozeném prostředí klientů. Služby jsou poskytovány v regionu Prachatic a Volar. Veškeré služby jsou bezplatné, anonymní a mobilní (zajedeme za vámi až domů). Vzájemná spolupráce terénních pracovníků a klientů vychází z principu dobrovolnosti.

<http://prachatic.charita.cz>

Diecézní charita a městská charita České Budějovice

Tato organizace poskytuje široké spektrum služeb. Mimo seniorů se zaměřuje zejména na práci s mládeží a na pomoc lidem v těžkých životních situacích. Poskytuje terénní sociální služby v českých Budějovicích a okolí a provozuje nízkoprahová centra. Pomáhá též obětem domácího násilí a pracuje lidmi v sociálně vyloučených lokalitách. Provozuje též poradnu Eva pro ženy v krizové situaci. Mezi její činnost patří například příprava a podpora pro žáky se speciálními potřebami. Tento program pomáhá v přechodu ze školy do dalšího života – v oblasti práce, trávení volného času, mezilidských vztahů atd. Dále pracuje s lidmi znevýhodněnými na trhu práce. Provozuje Ubytovnu pro sociálně nepřizpůsobivé občany. Pracuje s dětmi v nízkoprahových centrech ve vyloučených lokalitách, kde je motivuje a podporuje prostřednictvím sociální práce a nabídky volnočasových a vzdělávacích aktivit. Věnuje se také sociální rehabilitaci, jejímž cílem je integrace osob sociálně vyloučených či ohrožených sociální exkluzí do většinové společnosti a zejména na trh práce. Provozuje Dům sv. Pavla, který poskytuje komplex sociálních služeb lidem v krizové životní situaci v souladu se Standardy kvality sociálních služeb. Cílovou skupinu tvoří nejen lidé bez domova, ale i lidé v situaci související se sociální problematikou. Mezi služby Domu sv. Pavla patří i Azylový dům, terénní sociální služby a dům na půli cesty.

Obecně prospěšná společnost Cheiron T

Obecně prospěšná společnost Cheiron T v Táboře se zaměřuje na sociální začlenění a pozitivní změnu v životním způsobu dětí a mladých lidí. Soustředí se na zkvalitnění života dětí a mládeže „z ulice“ pomocí volnočasových aktivit a motivace k tomu, aby si stanovili životní cíle a věnovali se vzdělávání a na prevenci rizikového životního stylu skrze spolupráci s jejich rodinami, učiteli a dobrovolníky.

<http://www.cheiront.cz/>

Dobrovolnické centrum Inkano

Dobrovolnické centrum Inkano v Písku propaguje dobrovolnictví v jihočeském regionu a poskytuje servis neziskovým a rozpočtovým organizacím, které mají zájem spolupracovat s dobrovolníky. Propojuje lidi se zájmem o prospěšnou činnost s organizacemi, které chtějí jejich pomoci využívat.

<http://new.inkano.cz>

Krizové centrum pro dítě a rodinu

Krizové centrum pro dítě a rodinu v Českých Budějovicích se zaměřuje na psychologické, sociálně-právní a speciálně-pedagogické služby dětem a rodinám. Poskytuje i diagnostiku a pracuje s ohroženou rodinou a dětmi pomocí sociální, psychologické i rodinné terapie, individuální psychoterapie. Působí i v oblasti krizové intervence.

<http://www.ditevkrizi.cz/>

Občanské sdružení Prevent

O. s. Prevent se sídlem v Českých Budějovicích se soustřeďuje na drogovou problematiku pomocí primární prevence na základních a středních školách. Sociální práci s rizikovými skupinami v terénu pomocí streetworku. Provozuje též drogovou poradnu a dále krizová kontaktní centra ve Strakoniciích a Prachaticích. Poskytuje také substituční léčbu a následnou péči.

<http://www.os-prevent.cz/>

Občanské sdružení Meta

Sdružení Meta je občanské sdružení v okrese Jindřichův Hradec, které pomáhá lidem, kteří se dostali do tíživé životní situace v důsledku zneužívání návykových látek nebo závislosti na nich. Vytváří preventivní činnost pro děti a mládež v oblasti sociálně-patologického chování, pořádá osvětové vzdělávací programy pro žáky a studenty, jejich rodiče a pedagogy.

<http://www.osmeta.cz/uvod/>

Salesiánské středisko mládeže

Salesiánské středisko je církevní organizací, která vykonává zejména zájmové vzdělávání a funguje jako středisko volného času – dům dětí a mládeže. Věnuje se ale také terénní práci s ohroženou mládeží a mládeží s rizikovým stylem života. S touto cílovou skupinou provádí pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činnost. Pomáhá dětem, mládeži a rodině při sociálních obtížích a konfliktech. Důležitou složkou je i osvětová činnost a vedení k prevenci sociálně-patologických jevů

<http://www.sasmcb.sdb.cz/index.php>

Centrum Stroom Dub

Tato obecně prospěšná společnost působí na Prachaticku, kde se zaměřuje na pracovní rehabilitaci a sociálních služby pro občany se zdravotním postižením a sociálním znevýhodněním. Zajišťuje podporu a pomoc osobám v nepříznivé sociální nebo zdravotní situaci, motivuje je a napomáhá jim začlenit se do společnosti a na trh práce. Poskytuje základní sociální poradenství, sociální rehabilitaci, která směřuje k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti znevýhodněných osob. Centrum také poskytuje logopedické či psychoterapeutické služby a zájmové kroužky pro děti, mládež a dospělé.

<http://www.stroomdub.cz/>

4. 8. Vytvoření projektu Centrum pro rodiny

4. 8. 1. Obsah projektu

Když se začala rodit myšlenka vytvoření projektu, který by řešil jednak situaci ohrožených rodin a také pěstounských rodin na úrovni kraje, bylo nutno rozhodnout, pro který kraj projekt vytvoříme. Jihočeský kraj byl zvolen proto, že zde ČHC, o. s. spolupracovalo s několika dětskými domovy, dále jsme spolupracovali s Píseckým o. s. Arkáda a věděli jsme, že krajské pracoviště pro náhradní rodinnou péči má velmi dobré a osvědčené vedení.

Při přípravách projektu byl osloven Krajský úřad a jeho příslušné odbory, městské úřady v Písku a Milevsku a již zmíněné občanské sdružení Arkáda v Písku. Se všemi těmito strategickými partnery byl projekt vytvářen a partnerství se všemi vyjmenovanými subjekty bylo jedním z pilířů projektu. Proběhlo několik schůzek, kde se jednalo o formě a obsahu projektu a do projektu bylo zakomponováno mnoho připomínek od zapojených partnerů. Všichni včetně vedení kraje vyjádřili projektu podporu.

Ve spolupráci s výše zmíněnými partnery bude v Jihočeském kraji pilotně zaveden inovativní modelový systém péče. V Písku vznikne Centrum pro rodinu s detašovaným pracovištěm v Milevsku. Kromě služeb poskytovaných v místě bude poskytovat zejména terénní služby.

Základním posláním Centra pro rodiny (dále Centrum) bude přispět k prevenci umístování dětí do dětských domovů skrze nábor a podporu pěstounských rodin a terénní práci s ohroženými rodinami. Centrum bude intenzivně spolupracovat s příslušnými OSPOD. Velký důraz je kladen na mobilitu služeb. Mnoho rodin totiž žije v těžko dostupných lokalitách. Pro terénní pracovníky bude tedy dispozici automobil, který budou moci využívat pro návštěvy v rodinách. Všichni partneři tento prvek velmi uvítali. Pro práci tamních sociálních pracovníků půjde o velkou pomoc. Místní OSPOD jsou personálně poddimenzované a na jejich bedrech spočívá nadměrná případová zátěž.

4. 8. 2. Práce s pěstounskými rodinami

V rámci výzkumu, který byl proveden v přípravné fázi projektu, se objevila řada problémů pěstounských rodin, na které projekt reaguje. Centrum se bude soustřeďovat na rozšíření nabídky vzdělávání jak pro stávající, tak pro nové pěstouny.

Jak je popsáno v kapitole 2.3.4. této práce, v České republice nejsou rozvinuty alternativní formy pěstounské péče. V legislativě sice zmíněny jsou, v praxi však téměř neexistují. Proto v činnosti Centra bude mít také své důležité místo nábor nových pěstounů a motivace lidí k tomu, aby se staly pěstouny, rozšíření nabídky pěstounské péče, s cílem umožnit tak více dětem vyrůstat v rodinném prostředí. S tím také souvisí ambice centra zvýšit informovanost veřejnosti o pěstounské péči (viz Kapitola 2.3.5 této práce).

Centrum bude také monitorovat děti vhodné k umístění do pěstounské péče v dětských domovech v kraji.

Hlavním přínosem bude rozšíření nabídky služeb pro děti v pěstounské péči a pěstounské rodiny (odborných, respitních, vzdělávacích, volnočasových) a dosažení jejich mobility v maximální možné míře. Terénní sociální služby v Česku chybí, jak je popsáno v kapitole 2.3.6 této práce.

Projekt bude také reagovat na nedostatek průběžného vzdělávání sociálních pracovníků v této oblasti (viz kap. 2.3.9, této práce). Centrum bude pořádat semináře zaměřené i na zvyšování odborné a profesní kvalifikace místních sociálních pracovníků a na aktuální témata v problematice. Dojde též k optimalizaci vzdělávání stávajících

i budoucích pěstounů skrze pořádání seminářů. Zvláštní důraz bychom zde kladli na zlepšení vztahů mezi pěstounskou a biologickou rodinou, jemuž není v ČR věnováno dost péče a pozornosti, jak uvádím v kapitole 2. 3. 9.

Důležitou složkou činnosti Centra bude zprostředkovávání služeb. Jak bylo zjištěno ve výzkumu (viz kap. 4. 2., této práce) pěstounským rodičům chybí zejména pomoc psychologů pro ně samotné a pedagogicko-psychologická pomoc pro jejich děti, které se potýkají zejména s poruchami pozornosti, chování, učení a hyperaktivitou. Zprostředkovatelská činnost se bude zaměřovat také na finanční pomoc. Centrum bude doporučovat pěstouny, kteří potřebují finanční podporu, nadacím, jež se touto problematikou zabývají. S finančními a bytovými problémy se také potýkají děti, které odcházejí z pěstounské péče. I těmto dětem bude Centrum nápomocno při hledání uplatnění a bydlení.

Velký zájem je též o setkávání s dalšími pěstouny a vzdělávání (viz Graf 7, této práce). Centrum bude organizovat tato pravidelná setkání a semináře s tematikou, kterou navrhnou samotní pěstouni.

V projektu je počítáno se zapojení dobrovolníků z kraje, neboť další podpora bude soustředěna na odlehčovací služby pro pěstounské rodiny a volnočasové aktivity svěřených dětí, které, jak svědčí výsledky výzkumu, nejsou zcela dostačující (viz Graf 7, této práce)

Co se týče informační funkce Centra, bude se soustředit na témata, která vyšla z výzkumu jako nejvíce potřebná – sociálně-právní poradenství, práva a povinnosti pěstounů a dávek pěstounské péče (viz Graf 9, této práce).

Centrum bude provozovat telefonickou a on-line poradnu pro pěstouny a samozřejmě i v místě svého sídla.

V neposlední řadě zde budou pořádány též vzdělávací akce pro sociální pracovníky OSPOD a krajských neziskových organizací.

4. 8. 3. Práce s ohroženými rodinami

Druhým pilířem činnosti Centra bude práce s rodinami, u nichž hrozí riziko odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do ústavní výchovy. Jde obvykle o tzv. ohrožené či mnohoproblémové rodiny. Tyto rodiny mají současně vážné problémy v několika sférách (nezaměstnanost, bydlení, finance, výchova dětí apod.)

Centrum se bude zaměřovat na sociálně-aktivizační služby pro tyto rodiny. Terénní sociální pracovník bude pravidelně docházet do těchto rodin a nabízet jim podporu a pomoc v jejich situaci. Podpora a doprovázení rodin bude základní službou Centra. Terénní pracovník bude s rodinami řešit náročné situace při vedení domácnosti a výchově dětí.

Po konzultaci s místními OSPOD budou vytipovány rodiny, které potřebují podporu či jsou přímo ohrožené odebráním dítěte. Na terénních sociálních pracovnících bude přímá dlouhodobá práce v rodinách – průběžné poradenství (v oblastech trhu práce, bydlení, ekonomických otázek rodiny, výchovy a vzdělávání dětí, konkrétních problémů s dětmi, konfliktů v rodině, sociálně-právní problematiky, volnočasových aktivit dětí atd.), doprovázení a podpora.

Pokud rodina projeví zájem o služby Centra, navštíví je terénní pracovník, seznámí rodinu s nabízenými službami a provede vstupní hodnocení rodiny. Následně s rodinou vyjedná a sestaví plán podpory a podepíše smlouvu o spolupráci, která specifikuje obsah, formy a cíle spolupráce. Pracovník bude zodpovědný za vedení plánu a jeho průběžnou aktualizaci podle situace v rodině.

V případě potřeby budou kontaktováni další odborníci, kteří budou pomáhat řešit konkrétní problémy v rodině. Kde to bude vhodné, bude se též využívat nástroje případových konferencí. Spolupráce multidisciplinárního týmu odborníků na řešení situace ohrožené rodiny (potažmo dítěte), je v mnoha případech efektivní cestou, jak předejít umístění dítěte do ústavní výchovy.

Půjde zejména o poradenství v oblasti trhu práce, vedení rodinných financí, o strukturování režimu dne, o péči o domácnost, o zdravotní stav dětí, naplnění psychických potřeb dětí, o přípravu do školy, o komunikaci s úřady a jinými institucemi, o kontakt se sousedy a s místní komunitou.

Dle provedeného šetření mezi sociálními pracovníky (kap. 4. 3., této práce) se rodiny v místě působnosti Centra potýkají z mnoha problémy. Jde zejména o závislost na alkoholu, drogách, výchovné problémy dětí, zanedbávání dětí, nízká schopnost hospodaření s penězi, neshody a násilí mezi rodiči, rozvody, finanční a bytová nejistota a nezaměstnanost. Centrum bude plnit při řešení těchto problémů i roli zprostředkovatele pomoci. Bude se snažit motivovat rodiče ke zlepšení situace, propojit je s léčebnami, psychology a úřady práce, případně zaměstnavateli. Pracovníci Centra se budou snažit navázat úzkou spolupráci s městskými úřady při řešení bytové situace klientů.

Z výzkumu dále vyplynulo (kap. 4. 3., této práce), že je třeba se podrobně zaměřit na podporu rodin při hospodaření s penězi – pomoci jim vytvořit si splátkové kalendáře, pokud dluží, vysvětlit jim základní mechanismy při rozdělování peněz na domácnost, upozornit je na úskalí lichvy apod.

Sociální pracovníce ve svých odpovědích uváděly, že mnohdy narážejí na nedůvěru a jsou vnímány jako nepřátelé. Určitá výhoda pro terénního sociálního pracovníka bude fakt, že jim od něho nehrozí žádné sankce, je zde pouze proto, aby jim pomohl.

4. 8. 4. Další služby Centra

Mezi další služby Centra pro rodiny budou patřit zejména vzdělávací aktivity. Projekt se zaměří na vzdělávání sociálních pracovníků a tedy zkvalitnění poskytovaných sociálních služeb v oblasti. Centrum bude dále ve spolupráci s partnery (zejména krajským úřadem) usilovat o rozšíření pěstounské péče na přechodnou dobu do praxe. Zejména se jedná o potřebu vzniku prováděcích vyhlášek k této formě péče. Ve spolupráci s krajem bude osloveno MPSV a budeme iniciovat formulaci těchto prováděcích předpisů.

4. 8. 5. Personální zajištění Centra pro rodiny

Projektový tým se skládá ze 4 klíčových pracovníků.

Koordinátor projektu a sociální pracovník je sloučenou pracovní pozicí. Zodpovídá za koordinaci všech klíčových aktivit v Centru pro rodiny a koordinace činností terénních pracovníků. Zároveň bude plnit funkci sociálního pracovníka na místě s odpovídajícím vzděláním (Sociální pracovník kvalifikovaný podle zák. č. 108/2006). Bude zodpovědný za koordinaci komunikace s místními orgány SPOD a dalšími neziskovými organizacemi v kraji. Bude se spolupodílet na organizaci a podpoře akcí projektu (seminářů, školení, konferencí) a svolávat pravidelné i výjimečné schůzky. Bude poskytovat poradenské služby v sídle Centra a bude zodpovědný za chod telefonické a on-line poradny pro pěstounské a ohrožené rodiny. Sociální pracovník bude především kontaktní osobou pro širokou i odbornou veřejnost a pro zájemce o služby

centra. Zprostředkovává kontakt s terénním pracovníkem. Povede databázi spolupracujících odborníků, institucí a dokumentaci klientů v souladu se zákonem. Zprostředkuje klientům služby dalších odborníků. Bude organizovat případové konference na návrhy terénních pracovníků.

Terénní sociální pracovník pro ohrožené rodiny je rovněž kvalifikovaný soc. pracovník podle zák. č.108/2006. Jeho hlavní náplní bude přímá práce v terénu s ohroženými rodinami a dětmi zařazenými do projektu a tvorba individuálních plánů pro ně. Bude zajišťovat poskytování poradenství a konzultace dle individuálních potřeb klientů, zejména v oblastech trhu práce, bydlení, ekonomických otázek rodiny, výchovy a vzdělávání dětí, konkrétních problémů s dětmi, konfliktů v rodině, sociálně-právní oblasti, volnočasových aktivit dětí. Dalším jeho úkolem bude doprovázení klientů dle jejich potřeb a zprostředkovávání služeb dalších odborníků dle individuálních potřeb klientů. Pomoc klientům v krizových situacích bude probíhat za vzájemné spolupráce na řešení se sociálním pracovníkem v Centru.

Terénní sociální pracovník pro pěstounské rodiny bude poskytovat služby a podporu obdobného charakteru jako pracovník pro ohrožené rodiny. Dále bude aktivně vyhledávat nové pěstounské rodiny a monitorovat děti vhodné k umístění do pěstounské péče. Stávajícím pěstounským rodinám bude nabízet služby Centra a zapojovat je do vzdělávacích akcí pořádané Centrem

Odborný garant projektu bude mít na starosti odborný dohled nad průběhem projektu a interní supervizi sociálních pracovníků projektu. Bude připravovat a aktualizovat metodické materiály. Připraví též sumarizaci a zobecnění zkušeností získaných během projektu

Projektový manažer zodpovídá za celkový chod projektu a organizaci klíčových akcí projektu. Bude dohlížet na chod Centra a na finanční toky v rámci projektu. Povede celý tým projektu a týmové schůzky k projektu. Bude řídit PR aktivity projektu a zodpovídá za šíření výstupů projektu. Dále se bude starat o uzavření a průběžnou revizi pracovně právních vztahů a uzavřených smluv, řízení zaměstnanců, delegace pravomocí a finanční řízení.

4. 8. 6. Budoucnost projektu

Projekt byl v roce 2008 podán v rámci 21. výzvy Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost v oblasti Podpora sociální integrace a sociálních služeb. Byl zamítnut ve věcném hodnocení. Na konci srpna 2009 byl projekt předložen v rámci další výzvy. Jak se ukázalo je velice obtížné projekt prosadit, neboť výzvy k předkládání projektů (zejména od MPSV) jsou relativně úzce zaměřené zejména na rozvoj služeb týkajících se trhu práce. Další překážkou je také fakt, že v žádných výzvách z Evropského sociálního fondu není rodina jako celek specifickou cílovou skupinou.

Občanské sdružení Člověk hledá člověka se snaží získat pro projekt i soukromé dárce a nadace. Projekt bude předložen i v rámci výzev vyhlašovaných Evropskou komisí.

4. 8. 7. SWOT analýza projektu

SWOT analýza je metoda, jež se používá zejména při tvorbě marketingových strategií. Je jí však možné využít v mnoha jiných oborech. Identifikuje silné stránky (Strengths), slabé stránky (Weaknesses), příležitosti (Opportunities) a hrozby (Threats) dané firmy, projektu či záměru. Pomáhá zhodnotit stávající fungování či předjímat budoucí obtíže nebo úspěšnost firmy či projektu. Může se týkat jak externích tak interních podmínek a je východiskem pro vytváření dlouhodobých strategií (Kovář, 2008).

Silné stránky

Projekt má podporu všech důležitých orgánů na úrovni kraje a města. Má také silného partnera – občanské sdružení Arkáda, které působí v Jihočeském kraji řadu let a má výborné výsledky. V České republice není zcela běžné, spojení kraje, města a neziskové organizace při realizaci jednoho projektu. Partneři se podíleli na přípravě projektu a připomínkovali jej.

Osobní kontakt v rámci informování o projektu bude udržován se zástupci OSPOD, dětských domovů, krajských úřadů a se zástupci MŠMT a MPSV jako ústředních orgánů.

Nedostatek terénních služeb a celková nedostupnost sociálních služeb je v České republice, jak již bylo zmíněno, velkým problémem. Centrum se zaměří na poskytování právě sociálních služeb v terénu. Cílem sociální práce není klientům hrozit postihy, ale pomoci jim překonat těžké životní situace.

Slabé stránky

Pravděpodobně nejslabší stránkou projektu je jeho finanční náročnost. Běh projektu na 3 roky by vyšel cca na 10 milionů korun. Jelikož jde o pilotní projekt, vyžaduje si i mimořádné investice (vybavení prostor nábytkem a technikou). Nejvýznamnější položkou budou mzdové náklady, výdaje za sociální kampaň, vzdělávací akce a za cestovné.

Dalším negativem je otazník visící nad udržitelností projektu. V polovině projektu by již mělo být známo, jak bude projekt dlouhodobě financován. Hrozí zde to, co se stalo s mnoha projekty financovanými z ESF, že po ukončení tohoto financování zanikne. Již od počátku je tedy třeba vést jednání s kraji i MPSV o zajištění dalšího provozu Centra. Jistá forma udržitelnosti je uchována ve výstupech projektu, které ho umožní šířit i do dalších oblastí ČR, to však nezajišťuje chod Centra jako takového. V rámci mapování udržitelnosti projektu se uskuteční následné pracovní schůzky s cílem mapovat názory a možnosti jednotlivých zúčastněných stran. Setkání budou realizovány vzestupně: od krajských úřadů, neziskových organizací, poskytovatelů služeb, OSPOD, až po jejich nadřízené orgány, tj. zřizovatele – kraje a krajům nadřízená ministerstva. Dále odbor městského úřadu Písek, Milevsko, odbor sociální péče a zdravotnictví, Ministerstva práce a sociálních věcí, zástupci odboru sociálních služeb a zástupce oddělení sociálně-právní ochrany, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a zástupce odboru fondů EU. V rámci projektu bude předložen návrh na systémové úpravy, které by řešily danou problematiku dlouhodobě a udržitelně.

Příležitosti

Důležité je, že terénní pracovníci si s sebou neponesou stigma sociálního pracovníka, který je má sankcionovat. Terénní pracovníci budou partnery při řešení těžké

situace v rodině. Tím, že budou služby terénní, sociální pracovník se bude rodině věnovat déle, než běžný pracovník OSPOD, který je většinou zavalen přílišnou agendou.

Jde o zcela nový typ služby, který by se mohl stát modelem pro ostatní kraje a města. Co se týče služeb pro ohrožené a pěstounské rodiny, není v kraji příliš konkurenční prostředí. Centrum by tak mohlo úspěšně tuto mezeru v sociálních službách zaplnit.

Další velkou příležitostí je fakt, že jde o zcela nový typ služby, jež bude moci být v průběhu projektu optimalizován a rozšiřován. Výsledkem projektu by měl být efektivní model poskytování služeb a spolupráce mezi jednotlivými institucemi podílejícími se na sociálně-právní ochraně dětí, který vede ke snížení počtu dětí žijících v ústavěch.

Hrozby

Významnou hrozbou pro realizaci projektu může být nedostatek kvalitních uchazečů na místa terénních sociálních pracovníků, kteří jsou pro projekt klíčoví. Občanské sdružení Člověk hledá člověka již předběžně zjišťovalo zájem o tato místa. Určité zdroje byly nalezeny. Je však nutno počítat s tím, že hledání dobrých kandidátů bude časově náročné. S tím souvisí i fakt, že terénní sociální práce vyžaduje značnou psychickou odolnost. Pro maximální efektivitu projektu by bylo záhodno, aby sociální pracovníci zůstali na svých místech dlouhodobě. Jedině tak se s rodinami naváže důvěra a možnost opravdu jim dlouhodobě pomáhat. Sociální pracovníky bude třeba si udržet.

Další hrozbou může být i to, že žadatel je v kraji téměř „nový“, do nynějšíka působil zejména v Praze a poté dětských domovech po celé české republice. Tento fakt je však vyvážen partnerstvím důležitých orgánů kraje a měst.

Určitou hrozbou může být i nedostačená komunikace mezi partnery či vážnutí spolupráce mezi nimi. Tento fakt by měl být zohledněn na začátku projektu, kdy budou nastavena pravidla komunikace, pravidelné společné schůzky a úlohy jednotlivých partnerů.

V neposlední řadě hrozí přetlak v počtu potenciálních klientů – podle předběžného šetření se v kompetenci OSPOD v Písku a Milevsku nachází větší počet rodin, které by potřebovaly zařazení do programu, než bude v danou chvíli jeho kapacita. Může vznikat tlak na navyšování počtu klientů na pracovníka, který by v důsledku vedl ke snížení kvality práce.

5. Závěr

Z analýzy odborné literatury v teoretické části této práce jasně vyplynulo, že český systém náhradní rodinné péče a péče o ohrožené děti a rodiny má značné nedostatky a stále se potýká s mnoha závažnými problémy. Tyto problémy jsou známy odborné a mnohdy i laické veřejnosti. S řešením však dosud přicházely spíše neziskové organizace či instituce samosprávy, a to zejména na úrovni měst či krajů. I ze strany výkonné a zákonodárné moci však bylo učiněno několik kroků ke zlepšení situace (např. zákon o sociálně právní ochraně dětí či změny zákona o výkonu ústavní výchovy).

Z obou stran jde ale o kroky dílčí, které neřeší celý problém komplexně.

Od neziskových organizací nelze čekat, že změní situaci, neboť jsou omezeny finančně a lokálně. Přicházejí s novými řešeními, která mohou být úspěšná, mohou vést ovšem i do slepé uličky. V současné době mohou nalézat a prezentovat různá dílčí řešení a vytvářet tlak na politickou reprezentaci za účelem upozornění na danou situaci a na možnosti jejího řešení. Tento tlak byl do jisté míry úspěšný, neboť se podařilo v multidisciplinární spolupráci vytvořit (ještě za působnosti bývalé vlády) Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 (MPSV, 2009). Tento dokument vzbuzuje nemalou naději, neboť byl vytvořen ve spolupráci všech zainteresovaných ministerstev i zástupců krajů, obcí i neziskových organizací. Otázkou zůstává, zda bude vzhledem k současné politické a ekonomické situaci realizován. Pokud bude vnímán systémově, a ne jako výsledek práce určité politické strany, může být úspěšný.

Projekt Centra pro rodiny, jehož návrhem se v práci zabývám, je také pouze dílčím a pilotním řešením. Jeho navrhované služby se ale o značné míry shodují s tím, co chce zavádět Národní akční plán. Ten vymezuje prakticky stejné problémy, jež identifikuji v druhé kapitole, a nabízí řešení, která jsou obsahem činnosti Centra pro rodiny. Jde například o „prevenci ohrožení dětí a rodin před rizikovým chováním, vyhledávání ohrožených dětí a rodin, práci s ohroženou rodinou s důrazem na zachování přirozeného prostředí dítěte, práci s dítětem v náhradní rodinné péči (náhradní rodina není vnímána jako ohrožená, ale jako vyžadující podporu) a práci s dítětem v institucionální péči, podpora osamostatnění dítěte.“ (MPSV, 2009).

Výzkum, který navržení služeb Centra pro rodiny předcházela, ukázal, že Jihočeský kraj je na tom v oblasti pěstounské péče lépe, než by se dalo předpokládat ze závěrů z odborné literatury či z celorepublikového výzkumu o. s. Rozum a cit (Rozum

a cit, 2007). Třetina pěstounských rodin v Jihočeském kraji by uvítala služby Centra. Zejména se jedná o psychologickou pomoc pěstounům, volnočasové aktivity pro děti v PP, setkávání pěstounů, sociálně-právní poradenství, pedagogicko-psychologické poradenství pro děti a vzdělávání pěstounů. Vzhledem k velmi omezenému spektru služeb, jež jsou v kraji pěstounským rodinám k dispozici (viz kapitola 4. 7.), by Centrum výrazně přispělo k rozšíření podpory pěstounských rodin a dostupnosti služeb pro ně.

Co se týče ohrožených rodin, je zde situace vážnější. Existence Centra by pomohla významně prohloubit individuální a terénní sociální práci s rodinami, které mají problémy zejména s existenční a bytovou nejistotou, rodičovskými kompetencemi, nezaměstnaností, rozvody, zanedbáváním péče a nezvládnutí výchova dětí a různými závislostmi.

Celkově je Centrum pro rodiny navrženo tak, aby pomohlo prohloubit multidisciplinární spolupráci a vytvořit podpůrné sítě institucí pro náhradní i ohrožené rodiny, které potřebují pomoc. Pokud by se takový projekt povedlo úspěšně uvést do praxe, bylo by ho pak možné šířit i do dalších krajů v ČR.

Když se podíváme na náplň činnosti Centra, je v souladu se soudobými zjištěními a trendy. Pokud se však zkoumáme to, jaká je reálná šance takový typ sociální služby zavést, není budoucnost takových typů projektů příliš optimistická. Jak mimo jiné vyplynulo ze SWOT analýzy v závěru práce, jsou navrhované služby finančně velmi náročné. I když je nutno podotknout, že převážná většina nákladů projektu zabírají lidské zdroje, jež jsou základním kamenem všech sociálních služeb.

V širším kontextu souvisí finanční náročnost sociálních služeb s tím, že jedním z důležitých kroků, které by měla budoucí vláda učinit, je jasně vymezit vztah státu a neziskových organizací. Skutečnost, že neziskové organizace (nejen v oblasti ohrožených dětí), suplují roli státu, ale jejich služby nemají zajištěnou udržitelnost, má destabilizující vliv na tento sektor. Poskytovatelé služeb jsou v neustálé existenční nejistotě a jejich financování je vždy časově omezené (1-3 roky), což brzdí dlouhodobý rozvoj a plánování služeb.

Dokladem komplikovanosti prosazení systémových kroků je i to, že takto připravený projekt se obtížně vejde do ministerstvy připravovaných grantových schémat. Ta jsou z převážné většiny cíleny na trh práce a na jednotlivce (dítě ohrožené vyloučením, dítě v ústavní výchově aj.). Vytrhávají tak dítě z kontextu rodiny, již je však také nutno podpořit, aby bylo dosaženo co nejlepšího efektu sociální práce.

Budoucnost pro systémové a nákladné projekty bych viděla jako nejistou i z toho důvodu, že ač je projekt Centrum pro rodiny podporován ze všech stran (Krajský úřad, městské úřady, neziskové organizace), jde o podporu pouze morální a podmínkou pro partnerství bývá často na prvním místě nemít povinnost finančně na projektu participovat. Při tom výdaje za roční provoz Centra se rovnají částce, kterou stát dává za rok péče 14 dětí v dětském domově.

Projekty preventivního charakteru, u nichž není možné vidět okamžité výsledky, je všeobecně obtížně prosadit. Z dlouhodobého hlediska však navrhované formy služeb přispějí i k nižšímu finančnímu zatížení státu, potažmo kraje. Podpora pěstounské péče, nalézání nových pěstounských rodičů a intenzivní práce s ohroženou rodinou by měla vést ke snížení počtu dětí přicházejících do ústavní výchovy. Mimo to mají takové preventivní projekty dopad na kriminalitu, schopnost mladých lidí začlenit se do společnosti a vychovávat v budoucnu vlastní děti ve funkční rodině.

Prameny

Literatura

Bechyňová, V. *Sanace rodiny*. 2008. Praha: Portál.

Bittner, P., Havigerová, J., Janišová, I., Langhansová, H. 2007. *Děti z ústavů!*. Praha: Liga lidských práv.

Bubleová, V. 2006. „*Pěstounská péče – názory veřejnosti*“. Praha: Děti a my 2206/2 : 40–41.

Dohnalová, R., Hrubá, K., Kloub, J., Kristová, V. 2005. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005*. Brno: Liga lidských práv

Gabriel, Z., Novák, T. 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha:Portál.

George, V. 1970. *Foster Care*. London: Routledge

Holland, S. 2004. *Child and family assessment in social work practice*. London:Sage

Hortová, M. 2003. „*Cesty k pravému rodičovství*“ - rozhovor . Sociální práce 2003/2. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Vedl Bajer Pavel.

Koluchová, J. 2003. „*Z výsledků dlouhodobých výzkumů pěstounských rodin*“. Olomouc: Pediatrie pro praxi 2003/3 : 118–120.

Koluchová, J., Sobotková, I. 2004. „*Význam uspokojování psychických potřeb dětí v pěstounské péči*“. Olomouc: Pediatrie pro praxi 2004/1 : 13 – 15.

Kovář, F. 2008. *Strategický management*. Praha: VŠEM.

Matějček, Z., Koluchová, J., Bubleová V., Kovařík, J., Benešová, L. 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.

Matoušek, O. 2003. *Mládež a delikvence*. Praha:Portál.

Matoušek, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Praha. Portál.

Matoušek, O., Pazlarová, H., Matoušek, J. 2007. *Služby pro rodiny z pohledu orgánů sociálně-právní ochrany dětí*. 2007. Nadace Terezy Maxové

Motejl, O., Černá, I., Panovská, K., Matyášová, P. 2007. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv.

Motejl, O., Černá, I., Panovská, K., Matyášová, P. 2008. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv.

MPSV. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007*. 2008. Praha: MPSV.

Navrátil, P. 2005. „*Sociálně-právní ochrana dětí postrádá vhodné procedury pro posouzení rodiny*“. Sociální práce 2005/2. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci.

STEM. „*Pěstounská péče – názory veřejnosti 2006*“. Děti a my, příloha Náhradní rodinná péče 2006/2 : 39–41. Praha: SNRP

Peterson, J. L. 1995. *Building Skills In High-risk Families: Strategies For The Home-based Practitioner*. Nebraska: Father's Flanagan Boys' Home.

Rozum a cit. 2007. *Pěstouni mají právo na služby*. Praha: Rozum a cit.

Sobotková, I. 2003. „*Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí*“. Olomouc: Pediatrie pro praxi 2003 / 5 : 256 – 258.

SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, o.s., 2008. *Quality4Children – Standardy pro péči o děti mimo domov v Evropě*. Praha : SOS dětských vesniček a Člověk hledá člověka, o.s.

Svobodová, M., Vrtbovská P. 2002. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: OS DOM.

Šabatová, A. 2005. „*Sociální práce s rodinou nekončí okamžikem umístěním dítěte v ustavní výchově*“ – rozhovor. Sociální práce 2005/2. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Vedl Bajer Pavel.

Děti a my, příloha Náhradní rodinná péče. 2006., „*Výbor OSN kritizuje porušování práv dětí v ČR*“. Děti a my, příloha Náhradní rodinná péče 2006/2 : 42 – 44.

Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva. 2006. *Zásahy veřejné moci do rodičovských práv a jejich dopad na rodinný život*. Praha: Poradna pro občanství / Občanská a lidská práva.

Webové stránky

Bártová, E. 2007. *Česká praxe v ústavech: děti jsou vězni na doživotí*. [online]. [cit. 27. 10. 2007]. Dostupné z <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=511582>

Bártová, E. 26. 4. 2007. On-line rozhovor: *V Česku jen 2% opuštěných dětí*. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=409032&online>

Bártová, E. 29. 10. 2007. *Nečas chce profesionální pěstouny. Ne děti v ústavech*. [online]. [cit. 27. 11. 2007]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/spolecnost/clanek.phtml?id=511858>

Bittner, P. 2007 „*Péče o děti odebírané z biologické rodiny – Systémové doporučení Ligy lidských práv č.* [online]. [cit. 27. 11. 2008]. Dostupné z: http://www.llp.cz/_files/file/ustavni_pece.pdf

ČTK. 2007a. *Obava o ztrátu dítěte provází pěstouny léta.* [online]. [cit. 27. 10. 2007]. Dostupné z < <http://www.modernirodina.cz/obava-o-ztratu-ditete-provazi-pestouny-leta.html>>

ČTK. 2007b. *Zájemců o pěstounskou péči ubývá, bojí se styku s rodiči dětí.* [online]. [cit. 27. 1. 2008]. Dostupné z < <http://www.modernirodina.cz/zajemcu-o-pestounskou-peci-ubyva-boji-se-styku-s-rodici-deti.html>>

Dohnalová, R., Hrubá, K., Kloub, J., Kristová, V. 2005. *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003–2005.* [online]. [cit. 17. 11. 2007]. Dostupné z: < http://www.llp.cz/files/file/Zprava_deti.pdf>

Janebová, R. 2008. *V sociální práci tvoří velkou část činnosti "posuzování".* [online]. [cit. 4. 12. 2008]. Dostupné z < <http://socialnirevue.cz/item/v-socialni-praci-tvori-velkou-cast-cinnosti-posuzovani>>

Janičková, J. 2001. *Jak se adaptují děti v novém prostředí náhradních rodin?.* [online]. [cit. 4. 12. 2006]. Dostupné z < <http://www.rodina.cz/clanek2118.htm>>

Kadečková, H. 2007. *Vzniká tradice pěstounů na přechodnou dobu.* Právo. [online]. [cit. 17. 11. 2007]. Dostupné z: < <http://www.novinky.cz/clanek/105588-vznika-tradice-pestounu-na-prechodnou-dobu.html>>

Kovařík, J. 2003. *Školní dítě v náhradní rodinné péči.* [online]. [cit. 17. 11. 2007]. Dostupné z: < <http://www.rodina.cz/clanek3259.htm>>

Kovařík, J., Pazlarová, H., Bubleová, V. 2003. *Práva ohrožených a znevýhodněných dětí (Závěrečná zpráva).* [online] [cit. 17. 11. 2007]. Dostupné z: < http://www.ceskaghetta.cz/download/stav_systemu_nahradni_pece.pdf>

Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J. 2002. *Sourozenci a pěstounská péče.* [online]. [cit. 17. 11. 2007]. Dostupné z: < <http://www.rodina.cz/clanek2634.htm>>

Matějček, Z. 2000. *Soud Šalamounův a pěstounská péče*. [online]. [cit. 17. 11. 2007].
Dostupné z: <<http://www.rodina.cz/clanek674.htm>>

MPSV. 2007. *Principy sociálně-právní ochrany dětí*. [online]. [cit. 8. 3. 2008]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/4340/03072007b.pdf>>

MPSV. 2009. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení*. [cit. 30. 6. 2009].
Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>>

MPSV a MŠMT. 2009. *Tisková konference MPSV a MŠMT. 30. dubna 2009*. [online].
[cit. 17. 5. 2009]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6954/30042009p1.ppt>>

MV ČR. 2007. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti*. 16. 9. 2007. Odbor prevence kriminality MV ČR. [online]. [cit. 7. 11. 2008].
<<http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/mladez1016.html>>

Nečas, P. 2008. *Transformace a sloučení systému péče o ohrožené děti*. 3. 4. 2008,
[online]. [cit. 7. 4. 2008]. Dostupné z [http:](http://www.vlada.cz/assets/cs/tiskove/aktuality/prezentace_ohrozene_deti.pdf)
<http://www.vlada.cz/assets/cs/tiskove/aktuality/prezentace_ohrozene_deti.pdf>

Sobotková, I. 2005. *Proč je u nás tolik dětí v ústavech?* [online]. [cit. 17. 11. 2007].
Dostupné z: <<http://www.rodina.cz/clanek4388.htm>>

Zákony

Zákon č. 210/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Přehled činnosti orgánů zapojených v zprostředkování pěstounské péče

Tabulka 2 – Přehled zařízení náhradní výchovné péče v ČR

Tabulka 3 – Kontakt dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou

Tabulka 4 – Důvody zařazení rodin do agendy OSPOD dle výsledků dotazování sociálních pracovníků v bývalém okrese Písek a Milevsko

Seznam grafů

Graf 1 – Počet dětí ze souboru v pěstounské či poručnické péči

Graf 2 – Počet vlastních dětí v pěstounských rodinách ze zkoumaného souboru

Graf 3 – Zastoupení dětí ve zkoumaných pěstounských rodinách dle etnického (romského či poloromského) původu

Graf 4 – Postižení a poruchy u dětí ve zkoumaných pěstounských rodinách

Graf 5 – Hodnocení přípravy pěstounů z pohledu dotazovaných pěstounek

Graf 6 – Hodnocení sociálních služeb dle pěstounek

Graf 7 – Potřeby pěstounských rodin v oblasti služeb dle pěstounek

Graf 8 – Problematické oblasti pěstounské rodiny z finančního hlediska dle dotazovaných pěstounek

Graf 9 – Potřeby pěstounských rodičů z hlediska informovanosti dle dotazovaných pěstounek

Přílohy

Příloha 1 Vzorový dotazník z výzkumu potřeb pěstounských rodin

Dotazníkové šetření - Potřeby pěstounských rodin v Jihočeském kraji

Vážená pěstounko, dostává se Vám do rukou dotazník, který si klade za cíl obsáhnout co nejširší spektrum problémů, se kterými se pěstounští rodiče a děti Jihočeského kraje setkávají. Tyto případné těžkosti chceme zmapovat z jediného prostého důvodu, a to proto, že chceme vytvořit v Jihočeském kraji komplexní službu pro pěstounské rodiny, která Vám - pěstounům poskytne podporu, jež bude vycházet právě z výsledků tohoto šetření. Naším záměrem je, abychom zjistili, jaké služby v Jihočeském kraji pěstouni nejvíce potřebují a nabídli jim tak přínosné služby. Hlavními principy těchto služeb bude mobilita (dojíždění přímo do pěstounských rodin), individuální plánování pro děti v pěstounské péči a soustavná dlouhodobá podpora pěstounských rodin dle jejich konkrétních potřeb. Budeme velice rádi, když vyplníte dotazník a přispějete tak k tomu, aby tato služba odpovídala Vaším potřebám a pomohla Vám ve zvládnutí překážek, s nimiž se v pěstounství můžete setkávat.

Návrh dotazníku

Děti

1. V jaké obci Jihočeského kraje se svou rodinou bydlíte?

.....
...

2. Poskytujete pěstounskou péči ve vlastní domácnosti či v zařízení pro výkon pěstounské péče?

.....
...

3. Kolik máte dětí v pěstounské péči popřípadě v poručnictví? Zaškrtněte, prosím, křížek pod číslem, které se Vás týká.

0 1 2 3 4 5 6 a více dětí

--	--	--	--	--	--	--	--

4. Kolik máte dětí vlastních? Zaškrtněte, prosím, křížek pod číslem, které se Vás týká.

0 1 2 3 4 5 6 a více dětí

--	--	--	--	--	--	--	--

5. Jsou děti ve Vaší pěstounské péči Vašimi příbuznými? Pokud ano uveďte, prosím, jejich počet. Zaškrtněte, prosím, křížek pod číslem, které se Vás týká.

1 2 3 4 a více dětí

--	--	--	--

6. Je některé z těchto dětí romského či poloromského původu? Pokud ano uveďte, prosím, jejich počet.

1 2 3 4 a více dětí

--	--	--	--

7. Je některé z těchto dětí jiného etnického původu? Pokud ano uveďte, prosím, jejich počet.

1 2 3 4 a více dětí

--	--	--	--

8. Má některé z dětí, jenž máte v péči, některé z níže uvedených těžkostí? Zaškrtněte, prosím, všechny možnosti v druhém sloupci, které se Vašich dětí týkají.

Těžké zdravotní postižení	
Lehké zdravotní postižení	
Poruchy pozornosti	
Poruchy učení	
Poruchy chování	
Hyperaktivita	
Úzkostné stavy	
Problémy s navazováním mezilidských vztahů	

Jiné těžkosti (doplňte, pokud se vás týkají jiné těžkosti)

.....

9. Vrátili jste někdy dítě zpět do ústavní výchovy? Pokud ano uveďte, prosím, celkový počet navrácených do ústavu.

1 2 3 4 a více dětí

--	--	--	--

10. Rozepište, prosím, k jednotlivým dětem, z jakých důvodů se musely vrátit do ústavní výchovy.

.....

Služby

11. Jak celkově hodnotíte povinnou přípravu na pěstounství, kterou jste prošli? U zvoleného hodnocení, zaškrtněte, prosím, křížek.

- Výborná
- Spíše dobrá
- Dostačující
- Spíš špatná
- Špatná

12. Co Vám na této přípravě nejvíce prospělo?

.....

13. Co Vám v ní naopak chybělo?

.....

...

14. Absolvovali jste během vaší pěstounské „kariéry“ nějaká další školení či kurzy, zaměřené na problematiku pěstounské péče? Pokud ano, uveďte prosím, obsah kurzů, délku a jméno organizace, která kurzy pořádala.

.....

.....

.....

15. Jak hodnotíte nabídku služeb pro pěstounské rodiny v Jihočeském kraji?

Výborná	☐
Spíše dobrá	☐
Dostačující	☐
Spíš špatná	☐
Špatná	☐

16. Pokud služby hodnotíte spíše negativně, z jakého důvodu?

.....
...

17. Jaké služby byste jako pěstounští rodiče v současné době uvítali? Zaškrtněte, prosím, do druhého sloupce všechny možnosti, které se Vás týkají.

Důkladná příprava na pěstounství	☐
Pedagogicko - psychologická pomoc dětem	☐
Psychologická pomoc pěstounům	☐
Rodinná terapie	☐
Prevence syndromu vyhoření	☐
Sociálně - právní poradenství	☐
Pomoc s dětmi odcházejícími z pěstounské péče	☐
Zvýšení orientace v systému státní správy	☐
Asistence dobrovolníků přímo v rodinách	☐
Pomoc při zvládání specifických problémů s dětmi (postizení, výchovné problémy apod.)	☐
Častější setkávání pěstounských rodin, kluby pro pěstouny, víkendové akce	☐
Přednášky zkušených pěstounů pro začínající	☐
Průběžné semináře o problematice pěstounství	☐
Případové konference o dětech	☐
Zvýšení znalostí o deprivovaných dětech	☐
Krizová pomoc	☐
Telefonické, e-mailové konzultace	☐
Relaxační aktivity	☐
Odlehčovací služby - hlídání dětí	☐
Volnočasové programy pro děti	☐
Podpora vytváření svépomocných skupin pěstounů	☐

Jiné služby (doplňte, pokud se vás týkají jiné služby)

.....
...

Pěstounství

18. Pokud máte problémy s finančním zajištěním chodu Vaší domácnosti a rodiny, zaškrtněte, prosím, do druhého sloupce všechny možnosti, které se Vás týkají.

Problémy spojené s financováním:

Bydlení rodiny	☐
Vzdělávání dětí	☐
Hlídání dětí	☐
Mimoškolních aktivit a koníčků dětí	☐

Bydlení odcházejících dětí	
Vlastního volného času	
Zvláštní péče pro handicapované děti a děti se specifickými potřebami	
Rodinných dovolených	

Jiná odpověď (doplňte, pokud se vás týkají jiné problémy s financováním)

.....

.....

...

19. Myslíte si, že jsou pro Vás informace o právech a povinnostech pěstounů obtížně dostupné?

ano ne

☐	☐
--------------------------	--------------------------

20. Pokud ano, uvítali byste lepší přístup k informacím z těchto oblastí? Zaškrtněte, prosím, všechny možnosti, které se Vás týkají.

Sociální pojištění	
Zdravotní pojištění	
Sociální podpora	
Dávky související s pěstounskou péčí	
Práva a povinnosti pěstounů	
Povinnosti úřadů	
Legislativa	

21. Jaké konkrétní legislativní změny v pěstounské péči byste uvítali?

.....

22. Jak byste sebe jako pěstovatelku v současné době ohodnotila?

Vše zvládám bez problémů

Vše zvládám, ale potřebovala bych občasnou pomoc

Mám potíže, vše zvládnout, potřebovala bych na chvíli vysadit

Situace je kritická, už je to pro mě příliš náročné

☐
☐
☐
☐

23. Vychováváte děti (zaškrtněte, prosím, možnost, která se Vás týká)

sama s partnerem

☐	☐
--------------------------	--------------------------

24. Jak byste ohodnotila partnera?

Vše zvládá bez problémů

Vše zvládá, ale potřeboval by občasnou pomoc

Má určité potíže, vše zvládnout, potřeboval by na chvíli vysadit

Situace je kritická, už je to pro něj příliš náročné

☐
☐
☐
☐

25. Jsou děti, které máte v pěstounské péči, v kontaktu (minimálně 1x za měsíc) se svojí biologickou rodinou?

ano ne

26. Pokud ano, uveďte, prosím, jakým způsobem a kolik jich je v kontaktu.

.....
...

27. Pokud ne, z jakého důvodu?

.....
...

Velice Vám děkujeme za vyplnění dotazníku.

Zde můžete uvést Vaše poznámky či názory, které Vás k tématu dotazníku napadají:

Příloha 2 – Vzorový dotazník z miniankety pro sociální pracovníce

Uvádějte, prosím, informace týkající se uplynulého školního roku. Děkujeme za vyplnění dotazníku.

- 1. Kolik máte současnosti na starosti případů?**
- 2. Kolik mnohoproblémových rodin ve Vaší působnosti evidujete?**
- 3. S jakými typy problémů se rodiny nejčastěji potýkají? Označte, prosím, křížkem, jak často se s jednotlivými typy problémů setkáváte.**

Problém	Velmi často	Často (měsíčně)	Zřídka (několikrát za rok)	Nikdy
Závislost na alkoholu u rodičů				

Závislost na alkoholu u dětí				
Závislost na drogách u rodičů				
Závislost na drogách u dětí				
Gamblerství rodičů				
Gamblerství dětí				
Rodič ve výkonu trestu				
Psychické onemocnění rodičů				
Psychické onemocnění dětí				
Těžká nemoc rodičů				
Těžká nemoc dětí				
Postižení rodičů				
Postižení dětí				
Výchovné problémy s dětmi				
Nízká schopnost hospodaření s penězi				
Problém	Velmi často	Často (měsíčně)	Zřídka (několikrát za rok)	Nikdy
Zadluženost rodičů				
Zanedbávání péče o děti				
Zanedbávání péče o děti – Fyzické (výživa, hygiena)				
Zanedbávání péče o děti – výchovné, vzdělávací				

Zanedbávání péče o děti – Emoční				
Zanedbávání péče o děti – Zdravotní péče				
Zanedbávání péče o děti – Nedostatečný dohled				
Fyzické týraní dětí				
Psychické týraní dětí				
Sexuální zneužívání dětí				
Hádky mezi rodiči				
Domácí násilí				
Rozvod				
Příslušnost ke společensky vyloučené skupině				
Nezaměstnanost rodičů				
Nízké vzdělání rodičů				
Nelegální aktivity rodičů				
Nelegální aktivity dětí				
Problém	Velmi často	Často (měsíčně)	Zřídka (několikrát za rok)	Nikdy
Rodiče sami byli v dětství zanedbávání				
Rodiče sami byli v ústavní výchově				
Neschopnost pečovat o domácnost				
Nevyhovující stav bytu				
Nejisté bydlení				

Existenční nejistota, chudoba				
Závislost na alkoholu u rodičů				

- 4. Jak často jste s rodinami v kontaktu?**

- 5. Jak probíhají vaše návštěvy v rodinách? Stručně je, prosím, popište.**

- 6. Kolika rodinám příslušejícím k vašemu MÚ hrozí umístění dítěte do ústavní výchovy (tzn., že byl podán návrh na předběžné opatření na umístění dítěte do ústavní výchovy)?**

- 7. Kolik rodin příslušejícím k vašemu MÚ má v současnosti dítě umístěné v ústavní výchově?**

- 8. Kolik dětí příslušejícím k vašemu MÚ je ústavní výchově?**

- 9. Kolika rodinám příslušejícím k vašemu MÚ bylo dítě z ústavní výchovy navráceno?**

- 10. Jaké byly nejčastější důvody umístění?**

- 11. Jak hodnotíte komunikaci a spolupráci mezi vámi a těmito rodinami?**

- 12. Kde vidíte zásadní problémy v komunikaci?**

- 13. Kolik rodin ve Vaší působnosti nespolupracuje?**

14. Jaké jsou nejčastější formy „nespolupráce“ rodin? Označte, prosím, křížkem, jak často se s jednotlivými typy problémů setkáváte.

Forma nespolupráce	Velmi často	Často	Zřídka	Nikdy
Útěk (omluvy, nezvedení telefonu, neotevírají dveře bytu)				
Pasivní rezistence (vyslechnou, ale nic neudělají)				
Agrese				
Jiné – Popište, prosím, jaké.				

15. Jak postupujete při neochotě spolupracovat?

16. Spolupracujete při své práci s nějakými neziskovými organizacemi?

17. Pokud ano, s jakými?

18. Popište, prosím, tuto spolupráci.

19. Jak spolupráci hodnotíte?

20. Jaké faktory Vás ve Vaší práci nejvíce omezují?

21. Co vidíte jako nejpálčivější problémy při práci s mnohoproblémovými rodinami?

22. Myslíte si, že váš kraj má vzhledem k jiným krajům v ČR nějaká specifika v tomto ohledu?

23. Bylo nějaké dítě umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu? Pokud ano, popište, prosím, tento případ.

24. Znáte metodu případových konferencí – využíváte ji při práci?

O autorce

Autorka se narodila roku 1981 v Praze a po ukončení gymnázia vystudovala Bakalářský program Studium humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. V současnosti dokončuje studium magisterského oboru Studia občanského sektoru. V letech 2002 – 2004 pracovala jako dobrovolnice v Nadaci Terezy Maxové a od roku 2004 byla zaměstnána v občanském sdružení Člověk hledá člověka, které s touto nadací úzce spolupracuje. Podílela se na řadě projektů zaměřených na podporu vzdělávání dětí z dětských domovů, na seminářích pro odbornou veřejnost zabývající se problematikou ohrožených dětí a několika tuzemských i mezinárodních konferencích s tímto tématem. V současnosti je zde projektovou manažerkou a má na starosti mezinárodní projekt zaměřující se na podporu pěstounské péče a též projekt Pod křídly věnující se zlepšení znalostí angličtiny dětí v dětských domovech.

Slovník důležitých pojmů

Dětský domov – zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině (rodinu nemají či se o ně není schopna či ochotna postarat). Dětský domov je rozdělen na 8 rodinných skupin, kterých může být v jednom domově maximálně 6. V DD jsou umístěny děti od 3 do 18 let, výjimečně do 26 v případě studia vysoké školy.

Dětský domov se školou – dětský domov, jehož součástí je základní škola. Jedná se o dřívější Dětský výchovný ústav a přichází do něj děti, které nemohou být vychovávány v dětských domovech kvůli vážným výchovným problémům.

Dětský diagnostický ústav – do diagnostického ústavu přecházejí děti s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. Zde jsou děti komplexně vyšetřeny a na základě výsledků jim má být navržena vhodná forma péče

Kojenecký ústav – zařízení pro děti do jednoho roku, které nemají možnost vyrůstat v rodině, vedoucím je zde lékař a o děti se starají zdravotní sestry. Kojenecký ústav úzce spolupracuje s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí zejména při zjišťování situace v rodině a hledání vhodné formy péče pro dítě

Náhradní výchovná péče – v ČR se tímto termínem rozumí všechny formy náhrady u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, náhradní výchovná péče má u nás dvě formy v ústavní a rodinnou

Náhradní rodinná péče – jedná se o náhradní formu péče o dítě bez funkčního rodinného zázemí poskytovanou v rodinném prostředí – osvojení, pěstounská péče, poručenství

Ohrožené dítě – dítě, jehož základní potřeby nejsou naplňovány v dostatečné míře a je ohroženo rizikovým chováním

Ohrožená rodina – rodina, jejíž základní funkce (např. ekonomická, zabezpečovací, emocionální a socializačně-výchovná, atd.) nejsou dostatečně zabezpečeny a rodina takovou situaci není schopna vyřešit vlastními silami.

Oddělení (orgán) sociálně-právní ochrany dětí – státní orgán, který je od roku 2003 součástí obecního úřadu a zabezpečuje sociálně-právní ochranu dětí dle zákona 359/199

Osvojení – neboli adopce forma náhradní rodinné péče, která zakládá mezi osvojenecem a osvojitelem vztah totožný jako mezi rodičem a dítětem. O osvojení rozhoduje soud a nemusí k němu být dán souhlas zákonným zástupce.

Pěstounská péče – forma náhradní rodinné péče, kterou v ČR garantuje a financuje stát. O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud a k vhodnosti dítěte i rodiny pro pěstounskou péči se vyjadřuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. K pěstounské péči musí dát souhlas zákonný zástupce.

Případová konference – porada, věnovaná diskusi o případu, jíž se účastní členové rodiny, případně další blízcí lidé a zástupci institucí, které mají s klientovými problémy co do činění. Cílem p. k. je vždy výměna informací a společné plánování postupu vedoucího k řešení klientových problémů.

Rodina – v tradičním pojetí skupina lidí spojená pokrevními pouty nebo právními svazky, v širším pojetí ji lze definovat jako skupinu osob, které deklarují vzájemnou náklonnost a sdílející společnou domácnost

Sanace rodiny – postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem vyčleňujících některého člena rodiny, kvůli tomu, že někoho ohrožuje nebo je sám někým z rodiny ohrožen

Sociální práce – společenskovední disciplína i oblast praktické činnosti, jejichž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů

Výchovný ústav pro děti a mládež – jedná se o spojení dětského domova se školou a výchovného ústavu

Výchovný ústav pro mládež – je určen pro děti od 15 do 18 let a těžištěm práce s dětmi je zde příprava na povolání na středním odborném učilišti.

Rejstřík

Bechyňová, 57
Bubleová, 18, 21, 76, 77, 80
Člověk hledá člověka, 5
Člověk hledá člověka, o. s., 40, 41
dětský domov, 4, 94
Dětský domov, 36, 94
Dětský domov se školou, 94
diagnostický ústav, 36, 94
Diagnostický ústav, 12
Kojenecký ústav, 36, 94
Koluchová, 19, 26
Kovařík, 18, 20, 23, 77, 79, 80
Matějček, 7, 24, 27, 77, 80
Matoušek, 22, 77
MPSV, 4, 14, 15, 25, 39, 40, 67, 69, 70, 77, 80
MŠMT, 40, 70, 80
MV ČR, 38, 80
Náhradní rodinná péče, 3, 13, 18, 21, 77, 78, 94
Náhradní výchovná péče, 3, 94
Ohrožená rodina, 3
ohrožené dítě, 19
osvojení, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 23, 24, 29, 34, 94
pěstounská péče, 4, 7, 8, 14, 18, 19, 24, 28, 29, 77, 80, 94
případových konferencí, 54, 58
Sanace rodiny, 3, 76, 95
Sobotková, 14, 18, 19, 26, 28, 76, 78, 80
sociální práce, 5, 21, 38, 39, 42, 60, 61, 70, 71, 77
Ústavní výchova, 15, 24
výchovný ústav, 94
Výchovný ústav, 37, 95